Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 31 МАЙ, 1988 ШУ. ★ № 65 (7568). ★ Мах 3 кеп.

XIX ЕРРИГСОЮЗНИ ПАРТИЙНИ КОНФЕРЕНЦЕНА ЙОЛА КПСС ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТА ТЕЗИСАШ

(1988 шера 23 мае хиннача КПСС ЦК Пленумо могаяьй)

Вай мохк исторически лоархIам бола йоккхий революционни эргалонаш еш ба, цар инициатор а организатор а Советски Союза Коммунистически парти я. КПСС ЦК апрельски (1985 ш.) Пленумо, КПСС XXVII съездо белгалбаьккхаб социально-экономически дегIаахар сихдара, советски общество массе оагIорахьара кердаяккхара, социализм дикала кердача боарам тIа яккхара парте никъ. Из новаторски стратеги кIоарг а яьй, хаьдда белгал а яьккхай КПСС ЦК январски июньски (1987 ш.) Пленумашка, Октября 70 шу дизар дездеча деношка, укх шера хиннача ЦК февральски Пленуме. Общества ерригача оагIонашта перестройка яра тIаерзаяьча теореи Iилман политикан кIийленаш ехкай цига.

Перестройкас де лерхIар — социализма гуманистически чулоацами хIама хьакхоллара низи биззача боараме гучабаккхар. Цу лерхIарашка кхоачалга хьакъоастаде йиш яц демократии гласности, халкъа самоуправлени, радикальни экономически реформа дегIаярах, общество нравственни даькъе цIенъяларах, кортамукъа а массе оагIорахьа а саг дегIавоалавара чуйоагIа творчески таронаш гучаяхарах.

МалагIаш я перестройка хьалхара итогаш, фу де деза наькъа тIа ниислу духьаленаш дIаяхара, общество эргаяккхара процессана керда низ бола импульс ялара, из процесс юхасоцае йиш йоацаш хилийтара? Коммунисташта а берригача советски наха а чIоаггIа дагадоахкаш долча цу хаттарашта жоп дала дезаш я 1988 шера 28 июне Москве хьаелларгйола XIX Ерригсоюзни партийни конференци.

Конференце ден повестка: 1) КПСС XXVII съезда решенеш кхоачашъяра леламах, шийтталагIча пятилетка хьалхарча шини ахен шера керттера итогаш, перестройка процесс кIоаргъяра тIадерзадаьча партийни организацей декхарех; 2) партеи обществаи вахара дIахо демократизаци яра де дезарех.

Конференци хьожаргйола дешаш боккха лоархIам болаш да партенеи халкъаи: Цига хьадаьчунна боаггIаш бола мах бе, цIенхаштта критическии самокритическии тохкам беш карагIдаьннар кхетаде, тIанийна решенеш мишта кхоачашъю хьажа деза, хьалхарча даькъе теркам тIабахийта беза къоастаде деза дешаш ира оттадара, дикагIйола опыт тахкара, дIахо дIахьалхашкахьа ахара перспектива белгальяра.

Цу дешаех йолча дискуссешта кIийле хилийтара хьалхайоахаш я КПСС ЦК-сер Тезисаш.

1. Принципиальни керда идейно-политически хьал хьахилийтад обществе перестройкас. Из реальность хинна дIаэттай, низ болаш латт цунга, кIоарглуш, шерлуш, общества вахара дерригa тIоанаши доакъоши чулоацаш йоагIа из. КПСС ЦК февральски (1988 ш.) Пленумо чакхйоалача процессий идейни чулоацам белгалбаьккхаб, сакхетама революци а идеологически эргадовлар а санна. Вай ханара белгало — наха хетарий реальни плюрализм хилар, идеяши хьашташи гуччахьа вIаши духьалъоттадар. Из бахаьн долаш советски наьха таро хиннай шоай интеллектуальни а нравственни а потенциалах биззагIа пайда эца, общественни вахаре хьинарегIа дакъа лаца.

Перестройка кIийлен тIа политически кхоталу болхлой класс, колхозни ахархой, интеллигенци, дерригa социальни низаш. Советски наха шоай къахьегамца а общественни хьинарца а тIа-тIа чIоагIагIа хьаллоац мехка хулаш латта революционни эргалонаш. Тахан из — общество дегIаахара керттера тенденци, перестройка хьалхарча этапа лоархIаме итог.

Цунца цхьана духьаленаш йолаш, халонаш ловш, кердачо ширдаьнначунца къовсам лоаттабеш чакхйоал перестройка. Къаьстта дIадала тугаш дац консервативни, бюрократически сакхетама ширдаьнна гIулакхаш. Шорттига мара шоай позицеш дIахецац социализм догматически хьисапе кхетаераца. Экономиканеи вахара кхыдолча доакъоштеи кулгалдеча къаьна, низ бара методаш дIа ца ялийта гIерталга а ниислуш да.

Уж негативни гIулакхаш дIа ца даьхача толаме хьалхашкахьа даха, перестройка увттаду доккхий декхараш кхоачашде вIаштIехьа дац. Идейно-политически балха теоретически боарам айбелга, социализма саготагIа долча дешаех творчески дискуссеш кIоаргъелга диза даргдоацаш да. Бе-бе дола наха хетараш хьал а лоацаш, КПСС ЦК-с белгалдоаккх, дискуссеш духхьал социализма кIийлен тIа социализма духьа а мара пайдана йоацалга. Цар вай дига йиш яц политически конфронтацега, социальни низаш шоайла хийра даларга, из кхыча тайпара хилча цо ерригача вай обществана чоалхане гIа дергдар къоастаданза даргдоаца дешаш къоастаделга.

Из доагIаш да укх тIеххьарча хана Iалальмате чIоагIа наьха теркам тIаэзача исторе дуккхача ирача дешашта. Парте лерргIа лелаергья дар къайла ца кхахьара, гласноста, дIадахачуннеи хIанз долаш долчуннеи проблемаш паргIатта ювцара политика, хIана аьлча, духхьал из политика мара яц советски общество унахцIена ерзаяра, цун гуманни чулоацама хийра долчох из мукъаяккхара новкъостал дергдар.

Социализма де лерхIараши маьхаленаши санна мара, вайна бе-башха хетац царга кхача таро лу средстваш, уж бахьан долаш сага тIаоттар. ДIаяхача хана кIал кIийле йоацаш, законагIа доацаш политически бехк баьча наха реабилитаци яр, — вай партийни а граждански а декхар.

Вайна эшаш я партеи общественни цахаддаш болх беш хургйола бе-бе хетараш, критикеи самокритикеи вIаши юсташ йола механизм. Гласноста шеко йоацаш карагIдаьннараш чIоагIде а дебаде а деза. Вай мехка исторически эттача, чIоагIъеннача, тахан исторически процессаца органически тарлуш йолча цхьан партийни система хьалашка из дош Iалальмате доккха маIан долаш да. Укхаза чIоаггIа лоархIаме да гIулакх ленински хьисапе леладар. Фракцеш хилара раьза веце а, В. И. Ленин чIоаггIа духьала хиннав цу е кхыча дешаех кхыйола уйлаши хетараши долча партерча новкъосташка гIелал яра. Цахаддаш а пайдане йола а политически диалог, дискуссей культура, чурча а арахьарча а политиках йола шера информаци, общественни хетараш Iомадари теркалдари парте вахарцара дIаяккха йиш йоаца оамал а хинна дIаотта деза.

2. ЦК апрельски Пленум хинначул тIехьагIа парте балха юкъе лоархIаме моттиг дIалаьцар мохк экономически социальни даькъе дегIаахара проблемаша.

Ховш да, сеца латтара хьал хиннача шераша мохк экономически кризиса гаргакхоачабаьлга. Ше пайдане йоацалга дизза хьагойтар боахам лелабара экс[illegible]ни, ма дарра аьлча затратни системо. Цун структура, технически боарам хIанзарча дIадехарашка хьежжа бац. ЦIенхаштта духьале а хинна дIаэттай доалдара командно-административни методаш. Производство дегIайоагIалга, цун эффективность, наьха вахара боарам лакхлулга цхьан моттиге латтийсад. Воча хьале да дуккха а социальни дешаш. ЦIенхаштта лертIара баьннаб мехка финансови боахам, кадрай бехктокхами къахьегама дисциплинеи лохъеннай.

Партена хьалхашка эттар чоалхане декхар — сеца латтачара мохк арабаккхар, экономически хьал тоадар, дегIаахар халкъа хьал-таро тоаяра тIадерзадар, дунен Iилма-технически а экономически а дикагIдолча доазонашка сихагIа кхачар духьа йIаьххача хана лаьрхIа дола гIулакхаш кийчдари чакхдахари.

Цу хьакъехьа хьалхара гIа баккхара дукха болх бир халкъа боахаме элементарни порядок яраи дисциплина чIоагIъяраи, кадрашкара хьадехар чIоагIдара, бюрократически методий эгтара ла йиш йоаца, наха лерттIа болх бе таро ца лу хIамаш дIадахара.

Ерригача экономика технически боарам лакхбара ларда хиларах тарра, Iилма-технически прогресс дегIайоалаяра, машиностроенена модернизаци яра дукхагIа теркам тIабохийташ йола керда структурни политика практически кхоачашъелга дIадоладаьд. Продукце дикал лакхъяра тIадерзадаь хаьдда дола экономически а организационни а гIулакхаш чакхдоахаш да.

Хьалха социальни сфера дегIайоалаяра рузкъа дIахьожадеча лелаьяча «остаточни принципа» когаметта хIанз дукхагIа рузкъа дIахьежаду нах чубаха фусамаш хьалъяра, унахцIено лораяра, халкъа образовани дегIайоалаяра, культура материальни база чIоагIъяра, кхыдолча социальни гIулакхашта лаьрхIа.

Керттера теркам тIабахийтар радикальни реформа кийчъяра а из практически кхоачашъяра а, дуккхагIча даькъе административни хьисапе хиннача кулгалдара методашкара экономически методашка довлара, шоай къахьегамах хьахулачунца бола коллективаши къаьст-къаьстача болхлойи безам айбара. Цу новкъа доккхий гIулакхаш а хинна дIаэттад пачхьалкхен предприятех (объединенех), кооперацех, индивидуальни къахьегамах дола законаш тIаэцар. Мехка шерра дIабаьржар предприятеш боахама расчетага, къахьегам вIаштIехьбаккхареи цун стимулировани яреи дикагIйолча формашка, шоаш шоашта доалдарга яхара тIаберзабаь болх. Цар мукъайоаккх къахьегама коллективай инициатива, наьха предприимчивость, берригa низ дIалуш къахьегара тIаувз уж, ерригача цун формашка уравниловка дIаяккха гIо ду, демократизаце процессана кIал материальни лард йолл.

Подряда бе-бе йола формаш дегIайоалаеш, долаш долча боахамий гомашка санна, хIаьта иштта экономика кхыйолча предприятешцеи доакъошцеи ювзалуш, колхозий а совхозий а потенциал ма хулла гучаяккхара никъ тIаийцаб парте.

Ма дарра аьлча, ши-кхо шу — овлангара денз экономически хувцамаш дара кхоачамболаш ха яц. Вай уж йолалуча этапе, ший тайпарча переходни хана чухь кхаьчад. Укх шера денз мара болх бе доладеннадац пачхьалкхен предприятех дола Закони боахама расчета тIаерзаяь кхыйола решенеши, хIаьта уж а биззача боараме болх бецц яц, хIана аьлча уж юкъейоалаяьй пятилетка юкъеяхача хана, къаьнара маьхаш долча хана, производства средствай оптови торговли йоацача хана, дефицит йолча хьалашка. Сиха шоай пайда лургбац кийчъяьча а юкъейоалаяьча а Iилма-технически прогресса Iалальмате йоккхийча программаша а.

Из иштта дале а, дикалгахьа дола хувцамаш хулаш латт. Керттердар фуд аьлча, из да — кризисни хьал отта кхерам бола негативни тенденцеш соцае, уж тенденцеш кагъе, дIахо йодача хана тешшаме дIахьалхашкахьа аха аьттув боалийта гIулакхаш чакхдаха вIаштIехьдалар.

Промышленни продукце темпаш лакхъярах, керттера фондаш дукхагIа болх бе йолаялийтарах, кхыдола дукхала хьокхамаш тоадарах дийца Iац укхаза. ЛоархIаме да, кхы а унахцIенагIа йолча экономически кIийлен тIа царга кхачар. ДIадахача шера эггара хьалха ерригa доход тIакхийттай къахьегама овсарле лакхъяра чотагIа. ХIанзарча техникан технологеи образецаш хьаеча хьалхара тешам боллийташ дола толамаш даьхад. Юртбоахама продукци а дикка дукхагIа арахийцай.

Социальни даькъера хьал а хувцаденнад. ТIеххьарча шин шера болхлошеи гIулакхерча нахеи юкъера лаьрхIача эца алапи 6 процент лакхденнад, хIаьта колхозхошта къахьегамах лур — 8,9 процент. ЦхьайтталагIча пятилеткаца ниисдича хIара шера 15 миллион квадратни метр дукхагIа чуIе фусамаш хьалъю. ХIанз нах кIезигагIа бов, бераш дукхагIа ду, цу гIулакха алкоголизмаи корта бохабу малар мелараи духьала дечо кIезига новкъостал диц.

ДикагIча оагIорахьа хинна хувцамаш вайна гуш да, цхьабакъда, цо мохк социально-экономически дегIаахувлача овлангара хувцамаш хиннад ала бокъо лац. ХIанз а йолаш я затратни маIан дола экономика «езо» структура. Къаман доход тIакхетара, ресурсаш кхояра заданеш кхоачашйиц. ЛийрхIачул мелагIа дегIаух машиностроени. Хьалха а санна тааац лакха дикал йола электронни промышленноста изделеш, прогрессивни конструкционни материалаш.

Къаьстта ла йиш йолаш дац, халкъа боахама эша товараш дукхагIа арахецара заданеш кхоачаш ца еш хилар. Баха нах кхачанца Iалашбеча а цхьацца халонаш я. Халкъа боахаме эша товараш арахецара, цар дикал лакхъяра, товарооборот дегIакхувлара заданеш кхоачашъяьяц. Товарно-ахчан боарам цхьатарра ца хилари пачхьалкхен бюджета дефицити хIанзарча производствана, реформа кхоачашъяра Iаткъ.

Реформа чакхъяккха йолаярах хьахиннача таронех кхоачамболлаш пайда ийбац. Конференце цун бахьанаш кIоаргга тахка деза. Хетаргахьа, доалдара цхьан системагара вокх системага довлача хана ниислу халонаш, вай боахамаш леладерашеи бIарччача коллективашеи консервативно, къаьнача Iаьдалага уйла еш, шоаш дIаIемача приемех методехи къаста ца ловш, къаьнача тайпара баха а болх бе а гIерташ хиларах хьахул.

БIарга ца гуш диса йиш яц, экономически реформа кхоачашъяр духьа тIанийду гIулакхаш, дукхагIча даькъе, цхьайолча министерствайи ведомствайи, боахамий органий бюрократически позице кхоачаш ца дайташ, дехкаш хилар. Дуккхача моттигашка госзаказ, экономически нормативаш, кхыйола доалдара керда методаш я, яхаш, хьалха хинна административни диктат лелаю хIанз а. Отраслаштеи министерстваштеи еш йола перестройка предприятешка еча перестройкал дикка тIехьаюс. Цунца дувзаденна, къамаьл а доацаш, чIоаггIа бехк баккха боагIа экономически реформа маIан толхаде, гучахьа е къайлагIа предприятех долча закона новкъарле е гIертачарех.

Вахаро хьалхадоаккх, укх тайпа цIенхаштта дола дош, монополизма, сеца латтара, консерватизма духьалара дохьаж хиларах тарра, экономически яхь дегIакхувлалга.

ХIанзарча хьалага хьежжа анализ е а мах бе а беза СССР Госплана, СССР Госснаба, СССР Минфина, министерствашa а союзни лоархIам болча ведомствоша а, республикай боахама органаша, предприятеша, организацеша беча балха. Из къаьстта чIоагIа лоархIам болаш да кастта дерригача доакъой предприятеш хозрасчетагеи шоашшоашта финансировани яргеи йоахаш хиларца. Перестройка юххьанцарча этапа урокех пайда а эцаш, экономически реформа принципаш биззача боараме кхоачашъелгах тийша йола проблемаш къестаелга сихде деза. Ма хулла сихагIа производства средстваш оптови хьисапе йохкарга довлалга, кредитно-финансови система эгараяьккха тоаяга де дезараш кхоачашделга чакхдаккха, дика кийчо а яь, маьхашта а маьхаш увттадара а реформа ханнахьа чакхъякка еза. Из ца дича предприятешка бокъонца йизза хозрасчет юкъейоалалургъяц, къахьегама коллективаш бокъонца шоай лоIаме хургъяц, кооперативни болам дегIакхувла, экономика эффективность лакхъе, юххера а халкъа хьал-таро тоае йиш хургъяц. Укхаза белгалдаккха деза, бахача наьха вахара боарама зе а ца деш, рознични маьхашка юхахьажа дезилга.

Низ бола социальни политика — парте балха керттерча приоритетех цаI. Цудухьа кхойтталагIча пятилетка план оттаеш, экономически дегIакхувлара социальни лостама теркам дукхагIа тIабахийта беза. Советски нах лоацача хана дикача кхачан продуктанца Iалашбара [illegible] елга керттера лархIа деза. Цунна уллув латта деза рынкаш эшача ассортименте а лакха дикал йолча а халкъа эшача товарашца Iалашъяра, гIулакх дара хIанзара сфера хьаяра дешаш. Иштта белгалдаккха деза, дIахо дукхагIа чуIе фусамаш хьалъяра, унахцIено лораяра, халкъа дешар тоадара хьакъехьа тIанийца программаш кхоачашъяр Iалашделга.

Керттерча йоакхонех цаI — гонахьара Iалам лорадара дерригa низаш оарцагIдоахалга, мехкара экологически хьал кардинально тоадара де дезарий комплекс кхоачашъелга.

КПСС XXVII съездо белгал ма даккхара, производственни маIан долча декхарашта юкъе хьалхарча моттиге латт машиностроене, электроника, приборостроене, станкостроене базови доакъош дегIакхувлилга сихдара программа. ЦIенхаштта экономи яра, ресурсаш кхояра никъ вахаре чакх а боаккхаш, хьатIадоагIача шера денз дIадоладе деза продукци арахецача а капиталовложеней а даькъерча структурни политике овлангара хувцамаш делга.

ШийтталагIча пятилетка планагIа лаьрхIачунга бокъонца вай кхоачаргхилари бIарччa хьанийцача вай экономически а социальни а сфера кердача дикагIча боарам тIа яргхилари чIоагIду, мехка кердача доалдара хьалашка болх беш къахьегама овсарле дикка лакхъе, продукце дикалга диллача дунен боарам тIа яла мегаь дуккха бIаьш, эзараш къахьегама коллективаш хиларо. Къаьст-къаьста предприятеши объединенеши хинна ца Iеш, отраслаш а я вай дерригача хьокхамий декхарех дика лоархIа а еш, къахьегаш. Йолаш я боахам дикагIа лелабара кIийлен тIа, мехка юкъера лаьрхIача, баха нах кхачанца, товарашца, деча гIулакхашца Iалашбара боарам лакхагIа бола областаши республикаши. ДикагIболчар массалагIа болх бар, цар опытах пайда ийбар, иждивенчество юкъера дIаяккхар, инициатива гойтар— из боахама кадрай, ерригача къахьегама коллективай керттера декхар.

3. Перестройкас лерхI Iилма, дешар, культура дегIакхувлача интеллектуальни, духовни потенциал массе оагIорахьара алсамъяккха а цунах ма хулла дукхагIа пайда эца а.

Парте экономически а социальни а стратеге кIийле я Iилма-технически прогресс дегIакхувлалга сихдар, авангардни технологи — микроэлектроника, робототехника, приборостроени, информатика, биотехнологи дегIакхувларца, хьалхе лаьрхIа хинна свойстваш йола материалаш хьаярца, иштта кхыдаращца бувзам болча цун хIанзарча этапа карагIдаьннараш карадерзадар керттера а долаш.

Iилма а техника а дегIакхувлача дикагIча оагIорахьа хувцамаш хулаш латт, продукце технически боарам айбелга цIенхаштагIа хьадех, керда прогрессивни изделеш караерзаяра ханаш лоацъяьй. Iилма-технически организацей сеть саготагIа дола гIулакхаш сихагIа теркалде яьннай, хьахиннай принципиально керда структурни формированеш — отраслашта юкъера Iилма-технически комплексаш, инженерни центраш, керттера декхараш кхоачашдар духьа ханна хьаяь коллективаш. Мехка хьаяьй 500 совгIа Iилма-производственни объединени. Iилма опытно-экспериментальни кIийле чIоагIъяра дукхагIа капитальни вложенеш хьакъестаю. КIезига лоархIам болаш дац хозрасчетни отношеней системана Iилман организацеш юкъеоза йолаяр.

Цунца цхьана Iилма-технически прогрессе корта болаш хувцамаш хиннадац. Цу лоархIамеча гIулакха къахьегама коллективай хьашташ юкъеозара йола эффективни механизмаш кораяьяц хIанз а. ДукхагIбола кулгалхой уж дешаш лакхерча органаша къоастадарга дог а доахаш, цхьан денца бахара оамалах дIакъаьстабац хIанз а.

Iилма-технически прогресса воздействи яра керттера никъ боахамий механизмана перестройка ярга гIолла бода. Духхьал из я производство цахаддаш эргаяха, продукце дикал дунен хIанзарча боарам тIа лоаттае езар.

Хано дIадех, Iилма-технически прогресса доалделга эргадоаккхача, ведомственни барьераш эшаеча хьдда де дезараш делга. Кердача организационни формах цаI я министерствай доалахьара хьаяьха отраслашта юкъера объединенеш. Цо йиш хулийт вIаши йизза цикл: Iилман тохкамаш — техникеи технологии — инвестици — производство — сбыт — гIулакх дар — хьае. ТIаккха къахьегама коллективай сов дар ца леладеш а ведомства дага ца ювлаш сихагIа оборудовани технологии эргаяха йиш хургья.

Iилма-технически прогресса проблемаш, социальни дегIакхувлара юкъарча контексте къестае еза. Йоккхийча проекташта социальни экспертиза ца йой, из Iалама а наха а чIоаггIа Iаткъаргда. Цох доала зе ма хулла кIезигде, таро яле, вIалла хургдоацаш дIадаккха деза.

ХIанзарча этапе обществана хьалхашка этта керда декхараш кхоачашдеча перестройка ерригача процессашка Iилма чIоагIа лоархIам болаш да. Естественни, технически, общественни Iилмай дерригача наькъашка дикка дIахьалхашка даха дезача доазоика кхаьчай общество. Цунна дикка дукхагIа дакъа юкъедахьа деза СССР Iилмай Академе.

Iилма-технически прогрессах юг гIортолга ца йича тахан толаме дегIааха йиш йолаш яц социализм. Ший аргIан социализмаца вIашагIхетта йола из прогресс, общество социальни кердайоаккхача, из дIахьалхашкахьа кхувлача низ бола хIама а хинна дIаотташ латт.

Вай политика гуманистически принципаш общества духовни прогресс Iалашъяра, халкъа дешар, культура дегIакхувлара тIаерзаяь я.

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

Советски Социалистически Республикай Союзаи Америка ВIашагIкхийттача Штаташтеи юкъе гаьна кхетар юкъерча боарамеи кIезигагIеи дола ракеташ дIаяхарах долча Договора ратификаци ярах дола

СССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

СССР Лакхехьарча Совета Президиумо соцам бу:

СССР Министрий Совето ратификаци е хьачуденна, хIаьта СССР Лакхехьарча Совета Союза Советеи Къамий Советеи комиссеша могадаь, 1987 шера 8 декабре Вашингтоне кулгаш яздаь дола Советски Социалистически Республикай Союзаи Америка ВIашагIкхийттача Штаташтеи юкъе гаьна кхетар юкъерча боарамеи кIезигагIеи дола ракеташ дIаяхарах даьча Договора ратификаци е.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель
А. ГРОМЫКО.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль,
1988 шера 28 мае.

ОФИЦИАЛЬНИ ВИЗИТАГIА

Традиционни московски хьисапе хьаша тIанийцар советски столица Америка ВIашагIкхийттача Штатий Президент Рональд Рейган. 29 мае дIайолаелар цун Советски Союзе вара официальни визит.

Американски пачхьалкхенна керте латтарий Москве официальни визиташ хинначул тIехьагIа дийтта шера хинна юкъ дIа а къовлаш эггара хьалха вай мехка венав Америка исторе чухь шовзткъалагIвола президент.

Шоай хана Женеве, Рейкьявике, Вашингтоне хинна вIашагIкхетараш санна, хIанзардар а дерригача адамий теркама юкъмоттиге да.

14.00. Внуковски аэродрома летни майдане ниийсача мугIаре бувлабенна латт сийлен ха тIара бIухой. Лакхача флагштокаш тIа — США звездно-полосати пачхьалкхен байракхи СССР цIе байракхи.

Аэропорта здане тIа — моаршал хоатташ дола транспаранташ. «Марша воагIалва, господит Президент» аьнна яздаьд цар тIа эрсийн английскии меттала.

...Аэродрома тIарча морх йоацаш йийкхача сигала хьагучайоал США Президент тIавагIа самолет. Iохов из.

Аэропорте гулбеннараша дIайха моаршал хоатт США Президентага.

Авиалайнера трапа юххе эггара хьалхара кулгаш лувц. Р. Рейгангеи цун сесагагеи моаршал хоатт КПСС ЦК Политбюро члена, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела А. А. Громыкоси цун сесагеи, КПСС ЦК Политбюро члена, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министра Э. А. Шеварднадзе, КПСС ЦК секретара А. Ф. Добрынина, США-рча СССР посола Ю. В. Дубинина.

Рейган Нэнсена зизаш лу.

А. А. Громыкои Р. Рейгани СССР Герзашцарча Низий — латтарча эскара, тIема-Фецарча Низий, тIема-Форда Флота кхаь тайпах латта сийлен ха долча тIа болх.

СССР Герзашцарча Низий байракха хьалхашка сийлен хан начальника рапорт лу США Президентага.

Летни майдан тIа США-и СССР-еи гимнаш лекх. Уж локхаш ба тIема духовой оркестра музыканташ.

А. А. Громыкои Р. Рейгани СССР Герзашцарча Низий байракха сужие болх, советски бIухой строя дIоаххала дIаболх.

Цул тIехьагIа Президента бовзийт аэропорте цунна накъабаьхка официальни нах. Царна юкъе ва СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела заместитель Я. Я. Вагрис, СССР Министрий Совета Председатела заместителаш В. М. Каменцев, Б. Л. Толстых, СССР Лакхехьарча Совета Союза Совета председатель Ю. Н. Христораднов, СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Т. Н. Ментешашвили, СССР министраш Ю. М. Вольмер, В. Г. Захаров, К. Ф. Катушев, Н. И. Котляр, Моссовета исполкома председатель В. Т. Сайкин, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министра заместитель А. А. Бессмертных.

Президента моршал хоатт СССР-ерча США посол Дж. Ф. Мэтлок керте латтача посольства дипломатически сотрудникашка.

Сийлен ха доладале чакхдоалаш йистейоал аэропорте вIашагIкхетара церемони.

Массехк минут яьлча мотоциклистий экскорто накъа а йоаккхаш Киевски шоссе гIолла городагахьа йоалалу кортеж. Трассе гIолла улицашкеи майдашкеи США-и СССР-еи пачхьалкхений байракхаш ягIа.

* * *

Президентаца Москве кхаьчар США пачхьалкхен секретарь Дж. Шульц, кхыбола официальни нах.

* * *

Йоккхача Кремлевски двореце Р. Рейгана официальни вIашагIкхетар хилар. Президент безаме моаршал хоатташ тIанийцар КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева.

М. С. Горбачев ший сесагаца Р. Рейганаи цун сесаган духьала вахар зала юкъе. Цар вIаши кулгаш лувцаш сурташ даьхар итташ болча советскии доазол дехьарчеи фотокорреспонденташа. Исторически хулаш мел дар телевиденеца сигал бессарча экранаш тIа гIолла дунен дуккхача мехкашка бIаргадайтар.

Генеральни секретара США Президентага моаршал хоатташ дош оал.

Цул тIехьагIа къамаьлаш дир М. С. Горбачевеи Р. Рейганеи.

* * *

ТIаккха М. С. Горбачеви Р. Рейгани Екатерининински зале дIачуболх, цига шоаш шиъ мара воацаш къамаьл ду.

(ТАСС).

КПСС ОБКОМЕ

КПСС обкома бюро 27 мае хиннача заседане дийцар «Сунженски района партийни а советски а органаша дешархошта къахьегама кхетам лулгеи профессиональни ориентаци елгеи вIаштIехьдаккхара хьакъехьа беча балхах» дола дош.

Белгалдаьккхар, районе школьни реформа чакх а йоаккхаш, дешархошта къахьегара кийчо елга вIаштIехьдоаккхача дикагIча оагIорахьа белггала хувцамаш хинналга, цун материальни база дикка тоаенналга. Цхьабакъда, дешархошта къахьегама кхетам луча, уж Iомабеча, профориентаци еча овлангара перестройка елга Iалашдаьдац, бIарчча хьанийцача цу балха боарам КПСС ЦК февральски (1988 ш.) Пленумо дIадехарашка хьежжа бац.

Парте райкома, райисполкома базови предприятей, боахамий кулгалхошкара къахьегара кийчо яра йола дешара - материальни база хьаеча ниислу кхоачамбоацараш дIадахара хьакъехьа цIенхаштта доаггIар хьадехац. Района халкъа боахаме болхлой эшарга хьежжа уж Iомабара профилаш белгальяхара хьакъехьа доаггIаш дола де дезараш дац. Школашка профориентационни болх хоалуш тоабе вIаштIехьдаьннадац, школашеи базови предприятешеи цхьана гIулакхаш леладара дикагIйола опыт мела юкъехувл, педагогически кадрашца беш бола болх эргабаккха безаш ба.

КПСС обкома бюрос парте Сунженски райкома, райисполкома дешархошта къахьегама кхетам балара, уж Iомабара, профориентаци яра хьакъехьа беш бола болх могабинзар, иштта уж кхоачамбоацараш дIадахара бокъонца дола де дезараш де декхарийла бир. Ма могга бераш школе къахьега Iомаделга чIоагIде, базови предприятешеи боахамашеи беча шефски балха тIехьа тIахьожам лоаттабе, школашта юкъерча дешара - производственни комбината болх эргабаккха, дешархой къахьега кийчбара профилаш шеръе, школай выпускникаш халкъа боахаме дIачIоагIбара эшаш дола хьалаш хьаде деза.

Бийцар, НГIАССР-е къахьегама ресурсех пайда эцалга тоадара йола Комплексни программа кхоачашъелга хьахьокхара хьакъехьа республикански газетий редакцеш, телевидене студеи радиовещанеи беш бола болх.

Белгалдаьккхар, республикански пресса из программа кхоачашъяра балха юкъе хьинаре дакъа лоацилга, цу хьакъехьа беш бола болх массе а оагIорахьара хьахьокха гIертилга. Редакцеша материалаш кийчъеча компетентни специалисташи Iилманхойи юкъеоз. Иштта цар «гергача истола» хьалхашка вIашагIкхетараш, духхьалара телерадиопередачаш чакхъяхара, тематически оагIонаш арахецара практика юкъехувл.

(ДIахододар 3-ча оагIо тIа).

XIX ЕРРИГСОЮЗНИ ПАРТИЙНИ КОНФЕРЕНЦЕНА ЙОЛА КПСС ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТА ТЕЗИСАШ

(ДIахододар.
Долалур 1-ча оагIо тIа).

ДIадахача кхаь шера лоархIаме теркам тIабахийтаб тайп-тайпарча лагIашка а боарамашка а образовани дегIайоалаяра. Халкъа образоване система эргаяккхара дешаш дийцар КПСС ЦК февральски (1988 ш.) Пленумо. Лакхереи юкъереи школа дуккхача даькъе тIехьайисай вахаро, Iилма-техническии культурнии прогрессо дIадехараашта. Из дегIайоалаеча дика хувцамаш дара ерригача общесвас хьинаре гIулакхаш де деза.

Перестройка дIахьош хьахул советски культура дегIайоалаяра, нах интеллектуальнии нравственнии эргабахьа тоабара, таланташи говзалаши гучаяхара, граждански дика гIулакхаш доахкаш хургволаш сага кхетам балара эша тIа-тIа дикагIдола хьалаш. Уж декхараш кхоачашдеча холуш дакъа лоац вай интеллигенце. Дикка тоабеннаб хьалха йолаш хинначен керда хьаьчеи объединеней а творчески союзий а болх. Къаьстта чIоагIа эттад мехка кхел бахьан болча художника бехктокхама хьакъехьара дош.

4. КПСС перестройкана, мохк социально-экономически дегIаухилга сихдара тIаберзабаь никъ юххьанца денз бувзабенна бар советски обществана демократизаци ярца, халкъо ше-шийна социалистически доал дарца. Цу хьакъехьа хинна хувцамаш мах баь варгвоацаш да. Бакъдар дувцар, гласность, критикеи самокритикеи дегIайоалаяр бахьан долаш мехка политически вахара дерригa хьинар чIоагIа лакхденнад, шерра яржаш я производствана доал дара демократическ. процессаш, къаеннача структураштеи застойни явленештеи тIатаIа доладеннад. Бакъда, хIанзалца мел даьр — партенеи обществанеи кIоаргга а массе оагIорахьа а демократизаци яра маIанга диллача геттара доккха а чоалхане а декхар кхоачашдара гаргагIортар мара дац.

Кхаь шера экономике, социальни сфере, культуре карагIдаьнначун объективни анализо, перестройка дIахьоча хана хьахиннача проблемай уйла яро советски общества политически система реформа йинзаяргйоацача оттадир. Цунца де лерхIар — паччахьалкхени общественнии дерригача гIулакхашта доал дара, социалистически правови паччахьалкхе хьаьяккхара дуккха бола къахьегамхой бокъонца юкъеозар.

Из деш дувцар Октябрьски революце хьаьча социалистически паччахьалкхенна керттера ларде латта принципаш чIоагIъярахи дегIайоалаярахи. Уж принципаш, эггара хьалха коммунистий парти керте латтача халкъа Iаьдал да вай Даьхе социальни прогресса новкъа дIахо а дегIаахара хиланза даргдоаца хьал. Перестройка чакхйоаккхаш советски общества политически система цIенъе еза личноста культах хьахиннаращца, доал дара командно - административни методашца, бюрократизмаца, Iаьдала къахьегамхой хийра бахарца, партийнии паччахьалкхени вахара ленински нормаш тIара валарца дувзаденна мел долчох. Из хила еза динамични, чурчеи дунен халкъашта юкъерчеи вахара хувцалу хьалаш теркал а деш, ший ханнахьа кердаяла ховш.

5. Перестройке кердача тайпара отт советски обществе кулгалдуи хIама вIаштIехьдоаккхеи низ хиларах тарра, КПСС лоархIам.

Болхлой класса, берригача къахьегамхой политически авангард хиларах йолча парте ленински концепце тIара хьайоагIа КПСС ЦК. Марксистско-ленински хьехамах ког гIортолга а еш, парти декхарийла я общественни дегIаахара теории стратегии, чура а арахьара а политика оттае, социалистически кердадовлара идеологи хьае, нахá юкъе политическии организаторскии болх бе, кадрашта кхетам бала а уж дIаса нийсъе а.

В. И. Ленин волча хана а цо кулгалдеш а иштта ший гIулакхаш леладора парте. Бакъда, из кхелхачул тIехьагIа ленински принципаш тIара баьлар, кIезигийр партена дискуссеш е луш хинна традиционни паргIато, дохадир коллегиальностеи партийни чурча демократеи гIулакхаш. Из айпе практика цу е вокх боараме йисар застойни шерашка а. Хоржамаш деш гIулакхаш тIа оттавар доазув доацаш хилар бахьан долаш кадраш кердаяхара процесс толхайир, кулгалдеча болхлоех цхьабараша шоай посташ дIалувцар бовлцца шоай йолаш санна, шоаш вIалла гIалат дарг доацаш лерхIа баьлар, шоаш хьакимаш хиларах харцахьара хIамаш дора, теркалбацар мугIарера партийцаш, къахьегамхой.

Хьахинна хьал чIоагIа Iеткъар КПСС ЦК, правительства, моттигерча партийни организацей балха, коммунистий хьинара. Партийни органаш тIехь-тIехьагIа дуккхагIа юкъарчал доаццаш шоашта хьатIанийе йолаелар боахамеи административни доал дареи хIара деннара декхараш кхоачашделга, Советашен паччахьалкхен органашеи бе боагIа болх а беш. Из чIоагIа Iеткъар парте керттера декхараш кхоачашдара, мелийр цун политически идейнии влияни, халача хьал тIа яьхар общественни дегIаахара дуккха проблемаш.

Парте низ кхьачар эттача хьала къонахчал долаши самокритичнии мах бе. Перестройка дIа а йолаяь, эргайоах цо ше, кердадоах парте чура вахар. ТIехьа тIайоагIача хана обществана партийни кулгалдара ленински принципаш толхае йиш хургйоаца политически механизмаши гарантеши хьаяр — тIехьатетта йиш йоаца декхар.

Партийни собранешка, къахьегама коллективашка, кепайоазон тIа хинна мненеш теркал а еш, КПСС ЦК-ас бакъахьа лерхI конференце укх предложенешка хьажар.

Дешаш дувцача хана паргIатта дискуссеш елгеи дукхагIчар решени тIанийцачул тIехьагIа гIулакхаш цхьоагIо йолаш делгеи Iалашде деза, яхача демократически централизма принцип ленински хьисапе кхетаелга дизза меттаоттаде.

Цар функцешта хаьдда доазув оттадара хьакъехьарча ленински принципаш тIара хьадоагIаш хила деза парте паччахьалкхенаца леладу гIулакхаш. Еррига партийни организацеш декхарийла я СССР Конституцеи советски законийи гома чу гIулакхаш леладе. Паччахьалкхен, боахама, общественни организацешта партийни комитеташа духхьалара указанеш тела соцамаш тIанийделга цIендаь дIадаккха деза. Ший политически никъ КПСС дIахьу паччахьалкхен Iаьдала органашка, общества вахара дерригача доакъошка болх беча коммунисташка гIолла.

Политически авангард хиларах тарра, КПСС декхарашкеи обществе хулача кIоаргача хувцамашкеи хьежжа цIенхаштта эргабаккха боагIа юххьанцарча парторганизацей болх. ХIара коллектива политически ядро йолаш юса а юсаш, паччахьалкхен предприятех долча, кооперацех долча законаш тIа, кхыча законодательни акташ тIа оттаяь функцеш кхоачашъеча къахьегама коллективайи цар органийи метта дIаотта ягIац уж. Коммунисташка гIолла а нахаца болх беш а партийни организацеш декхарийла я хIара коллективо шийна тIадохка декхараш дизза кхоачашдергдолаш, ший демократически бокъонаш лелаергйолаш дола гIулакхаш де.

Парте решенеш кхоачашъеча цу тайпара уйла кердайоаккхаш хьажа деза партийни собраней, партийни комитетий, хIара коммуниста лоархIамга. Дизза меттаоттаде деза хIама гучахьа дувцара, дискуссеш, критикеи самокритикеи яра, партийни новкъостала а дисциплина а, коллективизма а хIаране бехктокхам хилара а хьал. Цу тайпарча лостаме йолх хIанз партийни организацей вахаре хула процессаш. Уж ма могга хьаллаца а дегIайоалае а еза.

Парте а обществе а шерра дувц партийни мугIарий состав тоаяра, коммунисташа шоай авангардни лоархIам чакхбаккхара дешаш. Цунца дувзаденна партийни мугIарашта «разнарядка» наькъаца регулировани яра практика парти ше а еррига общество а дегIаахаро реальни дIадехарашца тарлуш дац, яхаш да дувцар.

Массанена хетачогIа, парте мугIарашка ухараш цIена политически, моральни оамалаш йоахкаш, хIамах дика кхеташ, парте программни де лерхIараш бахьан бIубенна къовсам лоаттабергбола нах хургболаш чIоаггIа лакхде деза царгара хьадехараш. Парте са: хьаэцаш къахьегама коллективана цхох хетар теркалдинза даргдац.

Конференце дувца деза КПСС аргIанара съезд хила юхейисача хана, парте ше цIенъяреи чIоагIъяреи эффективни средство хиларах тарра, коммунисташта общественно-политически аттестаци елга бакъахьа хиларах дола дош. Партийни организацей йийллача собранешка коммунистий болх бувцаро лакхдергда цар хьинар, шоай коллективай общественни вахара, перестройка гIулакха юкъе цар лоаца дакъа.

КПСС ЦК январски (1987 ш.) Пленум хинначул тIехьагIа хьаIайнача опытага хьежжа, хержа партийни органаш хьахилара порядкана юкъе хувцамаш де доагIа. Кандидатурай бокъонца йола яхь, уж шерра ювцалга, кхадж тоссалга норма а хинна дIаоттанза даргдац. Из деш керттера хила еза болхлочун идейни, нравственни оамалаш, из хIамах кхеташ хилар, цун политически авторитет, перестройкана тIехьарча къовсамера цун хьинаре позици, из гIулакха тIа хилар а доацаш. Коммунистий бокъо я ерригача партийни комитеташка хоржамаш деш йолаш йолча мандател совгIа кандидаташ увттабе.

Партийни комитетий членаши секретараши оттабара, бувцара, харжара иштта йола порядок дIайоаржае мегаргъяр парте райкомашкареи горкомашкареи денз союзни республикай компартей ЦК-ашкеи КПСС ЦК-агеи кхачалца йола партийни органаш хьахилара процессе.

Районнии городскойи комитеташкара йолаяь, ерригача партийни комитеташта полномочей цхьа ха — 5 шу оттаде. Из деш КПСС-е хержача гIулакха тIа вIаштта шозза мара хила йиш йоацаш доазув оттаде доагIа. КхозлагIа харжа йиш яц коммунистий инициативагIа мара, хоржамашта юкъе вахийтара хьалхе яь решени хила а еза. Иштта йола решени тIаэц къайлагIа голосовани йича партийни комитета членийн 3/4 кIезигагIа йоацаш голосаш хилча.

Политически авангард хиларах тарра, парти чIоагIъяра къаьстта бола бехктокхам тIабуж КПСС Центральни Комитета. Из декхарийла я парте политически никъ дIабахьарца дувзаденна керттера дешаш ЦК берригача членаша дакъа лоацаши шерра дувцара кIийлен тIеи къоастадергдолаш ший балха тIа коллегиальноста принципаш ма могга дегIайоалае а чIоагIъе а. Конференце хьажа деза пленумашта юкъерча хана ЦК членаша беча коллегиальни балха кердача формех хила тарлуча предложенешка. Юххера а из дерригa тIадерзадаь хила деза парте Центральни Комитето лоаца дакъа доккхагIа хилийтара.

Керда низаш юкъедоагIалга Iалашдара съездашта юкъерча хана ЦК состав цхьадолча даькъе кердаяккхара таронга хьажа деза. Цу хьакъехьа йола решенеш тIанийе еза, квалифицированни дукхагIа бараша къайлагIа кхаж а тоссаш.

Политически авангард хиларах тарра, парте лоархIам айбар, партийни комитетийи паччахьалкхен, боахама органийи функцеш дIа-юха екъар теркал а деш, партийни аппарата структуреи составеи динза даргдоаца хувцамаш де деза. Аппарат хоржаш йолча партийни органий кареч царна отчет луши хилара принцип вахаре чакхъяха, бюрократизмацеи коммунисташ курасонта хиларцеи, партийни вахаре цхьаккха бахьан а доацаш, къайле лелаярца цIенхаштта къовсам лоаттабе беза.

Демократизаце хьалашка чIоаггIа эргаяьккха тоае езаш я парте кадрови политика. Кадраш хьахержари балхаш тIа дIанийсъяри формально - номенклатурно леладелга нийса ца хилар гуш да. Партийни комитетий балха керттера метод а хинна дIаотта деза кадраш кийчъелгеи юхакийчъелгеи вIаштIехьдаккхар, царна кхетам лулгеи коммунисташ санна, парте боацараш а кулгалдеча балхаш тIа бахийта могабелгеи. Кадрови дешаш бухсоцца къоастаде деза хоржамех хьахиннарашка хьежжа.

Конференце хьежача бакъахьа да парте контрольно - ревизионни болх эргабаьккха тоабара дешага. ХIанз йолаш я КПСС Центральни ревизионни комиссии КПСС ЦК-ра партийни тIахьожама Комитети. ХIанзчул тIехьагIа парте съездо хоржарг а йолаш, партийни дисциплина, КПСС Уставо дIадехараш коммунисташа кхоачашдара, партийни органий финансово - боахама балха тIахьожам лоаттабергбола цхьа орган мара кхы ца хилийта могадеш йола предложени кийчъяьй.

Цу ерригача предложенеша лерхIар да чурча партийни вахаре демократически принципаш леррагIа лелаелга, парте денал айдар, советски общество революционно кердаяккхара процессашта керте отта, перестройка дIахьалхашкахьа кхьахьара гIо де могаргдолаш из хулга лакхдар.

6. Вай обществанеи паччахьалкхенеи демократизаци яра керттера лостам — халкъа викалий дерригa доал кара дола органаш уж хиларах тарра, халкъа депутатий Советий лоархIами полномочеши юхадийнъелга.

Россе революцей опыто хьакхелла Советаш, социализма чулоацама ма йоаггIара политически форма йолга хьахьекхад В. И. Ленина. Цу цхьан ханна Iаьдала органаш а бахача наьха массови организацеш а йолаш, Советаша органично чулоац паччахьалкхени саупрaвленеи хьисапаш. Йоккха демократически потенциал йолаш хиларах тарра, шоаш вахаре эшаш хилар хьахьекхад цар, Ленина гучадаьккхар нийса хинналга бакъ а даьд.

Цунца цхьана, вайна гуш да Советий балха тIара цIенхашттара кхоачамбоацараш, къахьегамхой цар балха раьза ца хилар. Йовзаш йола деформацеш хилар бахьан долаш представительни органий бокъонаши полномочеши кIезигьяьй, хIанз а долаш да партийни комитеташ цхьаккха а пайда цо луш доаца доал царна де гIерталга. Министерствашеи ведомствашеи, дукхагIча даькъе царга гIолла а доацаш, къестаду боахама а социально дегIаахара а дешаш. Исполнительни комитеташеи цар аппаратои шоашта кIезига дIатIанийяц Советий функцеш, хьалххе а шоаш дийцача дешашта духхьал санкци ялар мара, депутатий кара хIама а ца дуташ. Иштта дола хьал овлангара хувца, Советашка бокъонца йола Iаьдала полномочеш дIаяла еза, паччахьалкхеи, боахамеи социально - культурни вахареи хаьдда дола дешаш, цар лоIамагIа хургдолаши къестадергдолаши цаI юкъера ца доаккхаш, царга дIа а луш.

Моттигерча Советий материально - финансови таронаш наьха санна шерръе еза. ИIаьххача ханна лаьрхIача нормативай ларда тIа моттигерча бюджеташта доходаш хулга Iалашде деза, из деча хана эггара хьалха уж йолча доазон тIарча предприятешкареи боахамий организацешкареи лохерча Советий бюджеташта хьачудоагIар дукхагIа а хулийташ. Уж моллагIчунна караяле а, предприятешцеи организацешцеи вIаши леладеча гIулакхий хозрасчетни, договорни, кхыйолча мероприятех шерра пайда а ийбеш, территореш дегIайоалаяра дешаш къестадеча моттигера Iаьдала органаш бизза бехктокхам болаши шоай лоIамагIа хулгеи хьаде деза. ТIатеIIа юкъера дIадаха деза Iаьдалеи управленеи лакхе латта органаш лохехьа латтача моттигерча Советашта кара долча гIулакхашта юкъегIертилга, иштта дуккха а дола, ца эшаш дагабувлаш хилар а.

Моттигерча Советашеи къахьегама коллективай советашеи вIаши леладу гIулакхаш нийса хилар къаьстта лоархIам болаш да. Цига теркалде деза халкъа депутатий Совет предприятеш, колхозаш, совхозаш социально дегIаахара планаш увттаяраи кхоачашъяраи, производствана управлени еча демократически хьисапаш кIоаргдара координатор а В. И. Ленина тIехьъяьнна «ведомственни усерди» оалаш хинначох бахача наьха хьашташ лорадер а йолга.

Советий функцеш хувцаро, дешашка чIоаггIеи корта болаши хьежа везаш хиларо дIадехаргда цар сессеш йIаьхагIа хулга. Теркал де деза, хоржамаш мел долча хана е юкъ-юкъе Советашка, массазарча комиссешкеи хоржамий округашкеи болх бара служебнии производственнии декхарех цхьабола депутаташ мукъабувлийта безалга.

Мамогга шеръе еза Советий балха тIара гласности цар деш дар массанена довзаш хулгеи. Цар заседанешка шоай лоIамагIа аха бокъо хила еза гражданий, массови информаце средствай викалий, хIаьта балха де карагIдаьннар цахаддаш харжжархошта, наха дIадовзийта деза.

Исполнительни органел Советаш боккъонца лакхе хилар чIоагIдаь дIаоттаде деза. Совета отчет телача управлене органий болхлой, цу цхьан ханна, цун депутаташ хила йиш йоацалга чIоагIдаь дIаоттаде доагIа. Из доагIа республика Министрий Советашта чубоагIача наха, наггахьча моттигашкара дIайиккхача, союзни правительства членашта, хIаьта иштта судахошта, паччахьалкхен арбитраштеи прокураштеи. Управлене органашка нах балха хьежабелга, массазарча комиссеша йоаггIаш йола заключени яьчул тIехьагIа, Советаша де дезаш да.

Депутатий болх вIаштIехьбаккхара йоакхо, массазарча комиссейи депутатски группайн балха координаци елга, хIаьта сессешта юкъерча хана исполкомий балха тIахьожам лоаттабелга шоашта дIатIаэцаргдола Советий президиумаш моттигерча Советашка (юрташкарчаргареи поселкашкарчаргареи дIайиккхача) вIашагIйохкалга юкъедоаладе деза. Из деча хана исполкомий функцеш боахама - управленчески, исполнительски балха тIаерзаяр нийсагIа хургда.

Преемственность а депутатий балхах хьабоала пайда дикагIа хилийтар а духьа халкъа депутатий ерригача Советий полномочей ха — пхи шу оттаде.

Лохера денз лакхе кхачалца Советашка дерригa доал дIадаларо хьалхадоаккх мехка Iаьдала лакхерча органа лоархIам кардинально лакхбелга. Цун структуреи балха тIеи бизза пайда эца беза советски политически системас Iоаьяча опытах, В. И. Ленин волча хана хьахинна Советий съездийн СССР ЦИК-еи балха практика чу а лоацаш. Укхаза тайп-тайпара варианташи предложенеши хила тарлу. Царех цхьаяраш хIанз дискусси йолча хана йийцай: Iаьдала лакхехьарча органа сессе балха ха йIаьхъярах; палатай функциональни юхь цахилар дIадаккхарахи полномочеш хаьдда дIа-юха екъилгахи; цхьабола депутаташ, юкъарчал доацаш, вай общества политически системана чуйоагIача общественни организацешкара хержалгах, иштта кхыдарех.

Паччахьалкхен вахаре ленински принципаш ца телхаяйтара цIенхаштта гаранти а хинна дIаотта деза хоржаш долча паччахьалкхен гIулакхаш тIа цхьаккха саг шозза мара харжа, вешта аьлча, итт шера мара болх байта йиш ца хилар чудоагIаш йола бокъо юкъейоалаяр. ВIаштта кхозлагIа харжа йиш я депутатий инициативагIа, цо дIадех хоржамашта дIатIавитара хьалххе а решени елга. Цу тайпара решени тIаэц къайлагIа кхадж тоссаш. Совета депутатий диъ даькъех кхаьнне могадой.

ЛоарзагIа ца доалаш, кхоачашъе еза цхьа гражданин цхьан ханна шиннел совгIча Советий депутат хила бокъо ца хиларах йола СССР Конституце предписани.

Советий лоархIам юкъарчал доаццаш лакхбанза барг ца хилар теркал а деш, хоржамий системана реформа е еза. Цо лерхIар — шоай лоIамагIа депутаталла кандидаташ оттабелга, къахьегамхой собранешкеи массови информаце средствашкеи уж шерреи массайолча оагIорахьареи бувцалга Iалашдар.

Принципиальни, гIулакх довзаш, тIах, аьнна бола, Советий Iаьдала органашка къахьегамхой викалал леладе, цар социальни, къаман, профессиональни дерригa хьашташ дIадовзийта ховш бола нах харжжархоша шоай лоIамагIа могаоарах доаггIаш дола результат хила деза хоржамех.

Кердача хьалашка чурен арахьареи политика чакхйоахача, мехка доал деча, экономическии, социальнии, культурнии дегIаахара планаши перспективни программаши оттаечеи кхоачашъечеи паччахьалкхен Iаьдала лакхера исполнительно-распорядительни орган хиларах тарра, Советски правительства лоархIам лакхлу.

Конференце обществе хулаш латта демократизации радикальни экономически реформеи теркал а еш, паччахьалкхен управлене системана перестройка яра боаггIаш бола теркам тIабахийта беза. Паччахьалкхен органий балха керттера чулоацам а хинна дIаотта деза ерригача организацешкеи учрежденешкеи эффективни болх байтара экономически организационно - правовойи хьалаш хьакхоллалга. Совйола звеньяш дIа а яьха, цу функцешка хьежжа хилийта еза аппарата структуреи дукхали. Командно - тIагIертара методаш, бюрократизм, волокита дIаяккхара даькъе доалдара органий балха цIенхаштта тIахьожам лоаттабе бега Советаша, халкъа тIахьожамо, общественносто. Цунна гIулакх де декхарийла я шерра гласность, управленчески аппарато болх гучахьа беш хилар.

Советски обществана перестройкеи демократизации яра хьалашка хиланза даргдоацар да тIахьожам вIаштIехьбаккхарах йола ленински идеяш йинза юкъейоалаелга, царех хьабоала пайда боккхагIа хулийталга, болхлоша, ахархоша, интеллигенце, вай общества дерригача доакъой викалаша паччахьалкхени общественнии гIулакхаш деча нийсеи юкъарчал доаццаши дакъа лацара хIама цох хург а долаш.

Цунца дувзаденна нийса хургда, аьнна хет, Iаьдала хоржамий органий карахургйола цаIйола общественно-паччахьалкхен тIахьожама система хьайича.

Къахьегама коллективашкарча шоай группехи территориальни единицехи ког гIортолга а еш, хIанз вай халкъа хьалхашка латта декхараш кхоачашдеча доккха дакъа юкъедахьа могаргдар цу тайпарча организацена.

7. Политически системана перестройка яра гома чухь дош дийца а дийца, Советски Федераци дIахо дегIакхувлара эшар де деза. Ленински къаман политика кхоачашъеча Октябрал тIехьагIа чакхдаьннача 70 шера карагIдийнна тIехдика хIамаш массанена а довзаш да. Iалальмате боккха, исторически лоархIам бола болх чакхбаьккхаб къамашта юкъера цабезам дIабаккхара, къамаш шоай лоIаме хилара бокъо чIоагIъяра, къамий культураш юхадийнъяраи дегIакхувлараи, хьалхагIа тIехьайиса хиннача къаман йистошка прогресс сихъяра даькъе. Хьа а хинна, толаме болх беш я цаIйола халкъьбоахама комплекс — советски халкъий цхьоагIон материальни лард.

Цунца цхьана вахаро хьахьокх, къамашта юкъерча гIулакхий, дерригa доккхий а кагий а къамаш дегIакхувлара хадданза терко е езалга. Уж дешаш къоастадара кIийле я уж вIаши гаргакхувлараи вIаши гIо дараи дола дерригача халкъий хьашташ кхоачашделга шийна чулоацаш бола политически никъ, национализмацеи шовинизмацеи вIалла тарлургйоаца интернационалистски идеологи.

ХIанз наьха санна алсамъяьннай ерригача советски республикайн автономейн экономически, культурни, кадрови потенциал, айбала а боагIаш айлуш латт къаман сакхетам. Къамаш дIахо дегIаахара, цунца цхьана царна юкъера доттагIал чIоагIдалара, советски общество кхотаялара дIоагIа — юкъарсоюзни паччахьалкхен хьашташта хьалхара бехктокхам союзни а автономни а республикаш, кхыйола къаман образованеш шоай лоIаме хиларца органически вIаши хоттадар. Цох латт вай низ а. мехка санна, дерригача доккхийча а кагийча а къамий низ а, уж дегIаухаргхиларах бола тешам.

Децентрализаци яри дуккхайола доалдара функцеш ма могга дукхагIа моттигашка дIаялари биззача боараме доагIаш да вай къаман паччахьалкхени автономеи ерригача формашта. Укхаза эшаш да союзни а автономни а республикай, автономни областий а округий а бокъонашта гаранти луш йола СССР Конституце а советски законий а положенеш шеко йоаццаш кхоачашъелга.

Практически плане динза даргдоацаш хIама да къаман хьашташ хьагучадаха а вIашкадоаладе а новкъостал де дезаш йолча политически система институтий хьинар айдар. Йоакхо е еза шоай паччахьалкхен а территориальни а образованеш йоаца къамаши народносташи шоай хьашташ хьагойтара а кхоачашдара а йоккхагIа таронаш йолаш хилийтара.

Къамашта юкъерча отношенешка хьахулаш йола проблемаш бокъонца йолча демократически кIийлен тIа, перестройка гома чухь къестае еза, аьнна, хеташ я КПСС ЦК. Дерригача къамий коммунисташ даим хиннаб вай мехка халкъий сийлахь - йоккха социалистически союз кхотаю низ, цун са. Из доккха а бехктокхаме а декхар дIахо йодача хана а кхоачашде дезаш ба уж.

8. Социализмо, социалистически демократе ма яххара дола политически Iаьдал хьадара а цунга болх байтара а форма хиларах тарра, советски обществана лерргаIа демократизаци яра процессо чакхдаккха деза социалистически правовой паччахьалкхе хьакхоллар. Цун керттера белгало — халкъа лоIам хьагойташ долча законо дерригнена доалдар а из котдувлар а. ЦIенхашттача правовой кIийлен тIа шоай декхараш кхоачашде деза паччахьалкхен, партийни органаша, общественни организацеша, къахьегама коллективаша, гIулакха тIарча берригача нахеи гражданашеи.

«Правови» яхача маIанца воай дерригача халкъа паччахьалкхен характеристикана тIатохараш деш, цIаькха а белгалдаккха доагIа паччахьалкхенна хьалхашка гражданаш бехктокхаме хиларал совгIа, гражданашта хьалхашка паччахьалкхе а бехктокхаме хилар. Хадданза йоакхо е декхарийла я из советски наьха бокъоний а паргIатоний а гарантеш чIоагIъяра. Из доагIаш да, дунен чухь эггара хьалха уж дIакхайкаьр Советий Мохк бола социальни бокъонаш (къахьегара, салаIара, дешара, унахцIено лораяра, социальни Iалашо яра, и кх. дI.) дIахо шеръяраи йIаьхий яраи. Из доагIаш да конституционни паргIатонаш (къамаьл дара, кепайоазон, собранеш, митингаш, уличнии шествеши демонстрацеши яра паргIатонаш, ди лелабара е ца лелабара а бокъо, иштта кх.) кхоачашъяра эша материальни а правовой а хьалаш хилийтара. Из доагIаш да гражданина ший бокъоний (личноста тIакхувда бокъо ца хилар, дIа-хьа яздечун, телефонни къамаьлий къайле, иштта дI.) гарантеш чIоагIъяра.

Цу дерригача лостамех дIахоаха доагIа, социалистически общества таронаш гучайоахаши социалистически строяца тарлуш йоаца доал дара авторитарни методаш, паччахьалкхен вахара ленински принципаш тIара довлар бахьанце хьахинна нийса доаца хIамаши деформацеши тIагIертта дIа а йоахаш.

Из кхоачашдар духьа чакхъяккха езаш я законность чIоагIъе, паччахьалкхен вахара демократически принципаш, гражданий бокъонаши паргIатонаши лорае декхарийла йолча ерригача органий болх радикально тоабара тIаерзаяь йола йоккха правовой реформа. Правовой реформа эггара хьалхарча мероприятешта юкъе — правосуде лоархIам радикально айбар, судопроизводства демократически хьисапаш цIенхаштта лорадар, вIаши яхь лоаттаяр а оагIоний бокъонаш цхьатарра хилар а, гласность, бехке хилар суде гIолла мара къоастаде йиш ца хилар. Теркалъе езаш я цхьадола лоархIамегIа дола делаш суде дувцача хана халкъа заседателаш дукхагIа хилийта беза, яхаш тела предложенеш.

Кердача режима тIа баккха беза прокуратура болх — ленински хьисапе кхетадеш ма хиллара, законех цхьатарра пайда ийбара тIехьа эффективни тIахьожам лоаттабелга Iалашде, советски гражданина бокъоний а хьаштий а ха тIа, паччахьалкхен а общественни а дисциплина лораяра тIехьа чIоаггIа латта декхарийла я из. ВIаштIехьдаккха деза судахой, прокурораш, следователаш, мичча тайпара дале а, цар беча балха тIатеIарах а чугIертарах а лорабелга, Законо, хIаьта духхьал законо яхар мара де бокъо яц цар.

Законность чIоагIъяра гIо де деза, зуламаш дарца а общественни порядок телхаярца а къовсам лсаттабеча милице бехктокхам цIенхаштта айбаро, паччахьалкхен арбитража таронаш шеръяро а адвокатура хьинар айдаро а. Дикка дегIайоалае езаш я халкъа боахамера правовой служба, юридически всеобуч вIаштIехьйоаккхалгеи бахача наха кхетам лулгеи.

Дукха болх бе беза советски законодательство эргаяккхараи цунна кодификаци яраи. ДIадаха деза, цхьан оагIорахьара, экономическии политическии системана реформа яро дIадехарашца вIашкадоагIаш доаца, баргал еттара механизма дакъа а хинна дIаэтта ширдаьнна законаши ведомствай дуккха инструкцеши. Вокх оагIорахьара, обществана эшараша, къахьегамхой, цар организацей а коллективай а хьашташа дIадехарашка хьежжа долча кердача законий комплекс хьае еза. Законодательство кердадоаккхача хана цIенхаштта лорае еза принцип — дерригa де йиш я, законо мога ца дечох дIа мел иккхар.

9. Мехка бахача наьха тайп - тайпарча социальни, профессиональни, бе-бе ха йолча группай хьашташ белгалдоахаш а кхоачашдеш а йолча общественни организацей шеррача сетах ког гIортолга еш ца хилча дизза ший декхар кхоачашде йиш йолаш яц социализма политически система.

Шоай хьалахи лоархIамахи кердача тайпара уйла а еш, перестройка ерригача процессашка хьинаре дакъа лаца а шоаш эргаювла а, кердача тайпара шоай хьал а лоархIам а кхетабе, кердача хьалашка шоай таронаш йиззагIа хьагучаяха декхарийла я профсоюзаш, комсомол, кооперации, кхыйола общественни организацеш, Iилман ассоциацеш а творчески союзаш а.

Перестройка еча юкъа хьахиннай керда объединенеш — кхалнаьха а ветераний а, культура Советски фонда Берий фонди, общественни самодеятельноста дуккха органаш. Къахьегамхой патриотически уйлаша, общество революционни кердайоаккхача шоай дакъа юкъедахьа, даймехка а дунен а культура маьхаленаш йовзара таронаш шеръе, вай халкъа вахар тоадара, Iалами исторически памятникаши лорадара гIо де гIерташ хиларо хьахилийтай уж.

Цунца цхьана ца го йиш яц, общественни организацей балха тIа хIанз а тIехьа дIаяккханза формализми бюрократизми хилар. Уж шоай лоIаме хилара доазув увттаде, царна доал де гIерташ йола моттигаш а йолаш я. Шоай лоIаме хилара хьисапаш дегIакхувлара эе а деш, моттигаш нийсйолийт общественни организацеш паччахьалкхен гома чулувцаш, дIахохьош ба цар штатий аппарат йоккхагIа хилийтара тIаберзабаь никъ.

Къахьегамхоша шоай лоIамагIа, творчески дакъа лацар, инициатива а шоашшоашта доалделга а дегIакхувлар — из ба общественни организацеш эргаяхара керттера никъ. Общественни организацешта чухьа демократи дегIакхувларца цхьана, политически процессера цар лоархIам лакхбара дола де дезараш белгалдахара уйла е йоагIа. Цар бокъонца законодательни инициативагIа реальни пайда ийбе, Iаьдала органашка шоай викалаш хила беза уж социальни программаш кхоачашъеча чуIе фусамаш хьалъяра, унахцIено лораяра, къахьегара, социальни Iалашо яра, дешара, салаIара, хьал-таро тоаяра, торговле, быта, иштта кхыйола проблемаш къестаеча паччахьалкхенна партнераш хила беза.

Хьагуш да, общественни организацей, шоай лоIамеча обществайи самодеятельни объединенейи балха гаргарча хана правови кIийле белгалъяккха эшалга. Цига цхьа политически критери — СССР Конституце доазошка беш бола а советски социалистически общества дегIакхувлара хьашташта духьале еш боаца а моллагIа общественни болх могабе боагIаш хилар.

10. СССР-е еш йола перестройка дунен лоархIам бола фактор а хинна дIаэттай. Дуненна дикагIча оагIорахьара воздействи яра ший низ хиларах тарра, цун гуманистически маIан адекватно хьахьокхаш, дунен халкъашта юкъерча вай бувзамашца демократически хьисап хилар а дунен тIа къахьегам дIахьа бекъача вай мехка кхыйола положени хилар а дIадехаш йола арахьара политика эш.

Хьалха хинначун критически анализ яро хьахьекхар, вай арахьарча политике догматизмо а субъективистски наькъо а ший лар йиталга. Дунен тIа хулача фундаментальни хувцамел тIехьайисар из, халкъашта юкъера кхоххам лаьгIбеча, дIа-хьа яхачох дикагIа кхеталга вIаштIехьдоаккхача хьахиннача кердача таронех биззача боараме пайда ийбаьбац цо. Военно - стратегически паритетага кхача гIерташ, паччахьалкхен политически средствашца кхерамзле Iалашъяра таронех хьалха массаза бизза пайда ийбаьбац цо, юххера а герз Iоадара ше юкъсозийтай, хIаьта из мохк социально - экономически дегIакхувлара, цун дунен халкъашта юкъерча хьала ца Iаткъаш дисанзар.

Арахьарча политика ларде йиллар леррагIа Iилман а, исторически шоай ха йинаьяьннача стереотипех цIеньяь а йола керда уйла. Цо хьахьекхар адамле яхийтара глобальни кхерамаш тIатувса, хIаьта цунца адамаш цхьана дахара, болх бара, ира проблемаш политически къестаяра геттара йоккха потенциал йола дуккхача тайпарча, вIаши духьаленаш йолча хIанзарча дунен тIа долаш дараш.

Кердача политически уйлано, сатем боацача дуненна хетар чулоацаш йола, цхьайола йоккха идеяш оттае таро елар. Царна юкъера керттера яраш: 2000 шерага кхоачаш, этапегIа ядерни герз дIадаккхара программа, долла хIама чулоаца кхерамзлен система, шийна дезар харжа бокъо ялар, хьашташ вIаши нийсдар, «юкъаръевропейски цIа», азиатско-тихоокеански регионерча гIулакхашта перестройка яр, оборона яра кхоачам хилари тIа ца гIортара доктринеи, дунен халкъашта юкъера экономически кхерамзле, герзий боарам лохбара наькъаца къаман а регионални а кхерамзле чIоагIъяр, доазол дехьара эскараши базаши кхычар территорешка хулга соцадар, тешам чIоагIбара деш дар, Iилма авторитет юкъарчал доаццаш дунен политика юкъеяхьара идея.

Иштта я вай арахьарполитически кредо. Оаха из дIакхайкаяьй, цхьаннена цхьаккха условеши, догмеи хьалха а ца доахаш, хIаьта къамани адамлен юкъареи хьашташ теркал а деш, массавар цхьана уйла яра наькъаш лахара тIахьехаш.

Герз дIадоаккхача даькъе вай гаьнна дIахьалхашка дахара йола решенеш хьалхаяьхай, кIоарггача компромиссашта воаш кийча долга дIахьекхад. Цо, переговорий процесс бокъонца дIайолаьяча, дерригача дунен халкъашта юкъерча хьала хоалуш влияни яьча Женеве, къаьстта Рейкъявике санна, дунен политике кхоххам дикка лаьгIбе таро еннай.

Овлангара хувцаеннай вай арахьарча политика балха ерригa стиль. Цун белгтала йола башхало хинна дIаэттай диалог. Советски кулгалхой боараме цIаккха ца хиннача тайпара арахьарча дуненца — паччахьалкхенашта кертелаттарашкара денз мугIаререча нахага кхаччалца — дола дукха бувзамаш, боккъалдар аьлча, Советски Союза «керда открыти» яр. ХIаьта вайна — юхабола бувзам, дуне дикагIа довза а цунга хьежжа воай политика оттае а, вай хана ма доаггIара дола дунен цивилизованни халкъашта юкъера гIулакхаш хьахилийтара новкъостал дара йола таро яр.

Приоритетни лостаме — социалистически мехкашцарча гIулакхий хьакъехьа — вай доттагIашца цхьана новкъосташха формализмахи парадностахи хьахинначох цIендала доладелар, гIулакхаца йийзар цхьатарра бокъо хилара, ший лоIаме хилара, кхычар гIулакхашта юкъе ца лелхара принципаш объективни долчунца — социалистически общества дуккхача тайп - тайпарча къамий формашца. Вай интернационалистски бувзамаш оттаду вIаши пайдане хилара, хьашташ нийсдара, социализма кхели сийи бахьан юкъара бехктокхам хилара, дуне дегIаухача цун лоархIам лакхбара даькъе.

Перестройка шерашка тоа а даьд, эггара хьалха хьа а хиннад лоалахарчеи геттара гаьнарчеи паччахьалкхенашцара бувзамаш. Уж цхьаннеца толха а даьдац.

Кердача тайпара оттадаьд коммунистически, социал-демократически, кхыйола политически партеш, тIема блокех дIа ца кхета Болам, Iилмаи культуран авторитет хьаллоаттаю интеллектуальни тоабаш санна долча, дунен процесс хьаеча влиятельни низашца вIаши леладеш дола гIулакхаш.

Событеша гойтар хIанзарча дунено дIадехараши императиваши кердача политически уйлано нийса хьахьекхалга. Цо меттаоттадир дикага дог доахалга, хьабийллар адамий уйла дикагIча оагIорахьа хувцарга бода никъ, дунен общественноста хетачун реальни низ совбоаккх.

Дунен халкъашта юкъерча политикана керда уйла юкъеяхьарах доккхий политически толамаш даьхар — РСМД хьакъехьа Договор яьй, женевски соглашеней кIийлен тIа Афганистанера эскар арадаккха доладаьд.

XIX ЕРРИГСОЮЗНИ ПАРТИЙНИ КОНФЕРЕНЦЕНА ЙОЛА КПСС ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТА ТЕЗИСАШ

(Йистедоалар. Доладур 1-ча, 2-ча оагIош тIа).

Цхьадолча даькъе тоаденнад советско - американски гIулакхаш, цар символ я лакхерча боараме вIашагIкхетараш, цо йиш хулийт ядерни кхерам дIабаккхара принципиально тIадерза. Вай хьинаре хьаллоацача дуккхача оагIонаша еча переговорий процессо гаргавуг химически герз дехкара, эггара боккхагIа низ болаш йолча тIема шин союза — НАТО-и ОВД-ен вIаши духьаллагтара кхерам лаьгIбара, Европе массазарча герзий низаш кIезигдара таро хьаелл.

Вай теркал ца беш битац империализмах боалла милитаристски кхерам. Цунца белгалдоалаш да техника а ниттта личнн состава а хьакъехьа хIанзара дикала тIехйола параметраш дIахо дукхагIча дакъе Iалашъе еза советски оборона вIаштIехьйоаккхалга. ХIанзарча дунена воздействи еча реалешеи тIом хьоабара даькъерча цхьайолча объективни фактораш паччахьалкхений кхерамзле Iалашъелга тIема потенциалий боарама сферера политика, бокъон примата, дунен халкъашта юкъера деххараш кхоачашдара, адамий юкъарча морала сфере доал, аьнна, тIа-тIа дукхагIа уйла яйт.

Радикальни экономически реформо а арахьара экономически бувзамаш кердача тайпара леладаро а хьахилийтар мохк дунен боахама эффективно юкъебоалабара хьалхара зIиргаш.

Перестройка кхаь шера итогашка хьежача вай халкъа а дунен деррнгача халкъашта а эггара дукхагIа дагадоаллача тIема кхерам тIехьашка баккха карагIдаьннадий, яхача, керттерча хаттара жоп дала мегаргда: хIаа, шеко йоацаш карагIдаьннад. Йоккхийча паччахьалкхенаша дакъа а лоацаш, тIема духьалара кхерам лаьгIбеннаб. Советски Союза дунен халкъашта юкъера хьал белггала дикагIа хиннад, низ совбаккхара чотагIа а доацаш, вай мехках бола тешам боккхагIа хилара чотагIа. Дунен тIа этта хьал дукхагIа тешам болийташ а кхоанен дух тIа вала йиш хулийташ а да. Сихдаь герз хьаделга юхаозара перспектива, цул тIехьагIа хила тарлур, тIема расходаш кIезигъяр юкъе а долаш, дикагIа хиннай.

Хьалха хинначул шерагIча социальнии политическии кIийлен тIа машара тIа латтача кхерама духьала латта, дунен сообщества низашца адамий глобальни проблемаш къоастаяра кIийле хьае таро хьахулаш латт. Цу де лерхIарашка кхача гIерташ КПСС-о хьинаре а тIагIертта а гIулакхаш чакхдоахаргда.

* * *

Революционни перестройкага, идейно - политически, экономически, социальни доакъошка вахара демократизаци ярга, политически система кердаяккхарга гIолла чакхбоал советски общество дикала кердача боарамга кхоачаяра, социализма керда куц хьахиларга бода никъ.

ХабарагIа а воацаш, гIулакхага диллача а саг материальнии духовнии дегIаахара керттера фактор, цун керттера дагалаттар хургдолаш масса долча хIаман тIехь меттаоттае еза Iилман социализма принципаш.

Парте ший политика оттаергья социализма гуманни принципашцеи де лерхIарашцеи бокъонца хьалхле а лелаеш, гуманни, демократически средствашца из чакхъяха а гIертаргья.

Кхетадеш ма хиллара. дийнача вахаро, общество дегIаахара диалектико социалистически хувцамаш дара наьъстичеки хувцамаш дара наьъкъех тахан хетараштa юкъе кIезига доаца керда хIамаш юкъедахьаргда, уж довза а дIаьхий де а йиш хулийтаргья. Цхьадолча дешай хьакъехьа СССР Конституценен законодательстванен юкъе хувцамаш де дезаргда, парте съезде цхьайола решенеш тIаэца езаргья.

Оттадаь хетараш дувцийта арадоахаш, КПСС ЦК-на хет коммунисташа, берригача къахьегамхоша хьинаре дакъа лоацаргда, аьнна. Цо XIX Ерригсоюзни конференцега йиш хулийтаргья кхоачашйича хаьдда дIахьалхашкахьа гIолга сихдергдолеи революционни перестройка юхаяргйоацаш ергйолеи корта бола решенеш тIаэца.

КПСС ОБКОМЕ

(Йистедоалар. Доладур 1-ча оагIо тIа).

Цунца цхьана, республикански газеташа, телевидене, радиос программа кхоачашъеча юкъехьош дола дакъа, цар таронашка хьежжа дац. Республика социально-экономически дегIакхувлалга сихдеча цу программа боккха лоархIам болга дIахайтара боаггIа теркам тIа ахийтац цар. ТIехкьарча хана кIезигагIа ювц къахьегамеи производственнии дисциплина чIоагIъяра, къахьегам эргабаккхара, кадраш балхара дIа-хьа ювлилга кIезигдара, оборудованех пайда эцара коэффицнент лакхъяра, нах балха дIаувттабара система тоаяра проблемаш. Районни а республика а масштабе программа кхоачашъеш хиларах йолча обзорни статьяшта кепаеттац. ХIанз а лоха ба критика боарам, пресса выступленей действенность мела дегIакхувл.

КПСС обкома бюрос республикански газетий, НГIАССР Гостелерадио партийни организацешта хьалхадаькккхад, белгалдаьха кхоачамбоацараш дIадахара хьакъехьа хаьдда де дезараш делга, къахьегама ресурсех пайда эцалга тоадара йола Комплексни программа кхоачашъелга системагIа, кIоаргагIа ювцаш йовзнйталга, цига берригача творчески болхлошеи авторски активеи хьинаре дакъа лоацилга Iалашделга.

КПСС обкома отделаша, парте горкомаша, райкомаша, республика Министрий Совета къахьегама ресурсай проблемашта хетаяь газеташа, телевидене, радиос еш йола выступленеш ма могга хьаллаца, публикацейи передачайи действенность лакхъеча новкъостал де деза, пресса гучадаьха кхоачамбоацараш дIадахара, цо рекомендовать даь дикагIйола опыт юкъекхувлара хьакъехьа беча балха тIахьожам лоаттабе беза.

КПСС обкома бюро заседане, иштта кхыдолча дешашка а хьежар.

Перестройка: фуд новкъадар

ХIАРАНЕХ ТИЙША ДА

1988 шу доладелча гIоне миллион сом хIана дац, аьнна, паччахьалкхен декхар хьаьрчад «Красный молот» заводах. Цхьанна бетта кхоачашдаьдац цо поставкаш яра договорни декхараш. Из бахьанце лохденнад коллектива социальни хьашташка дIадохнйтар. Нагахьа санна госприемка юкъейоалаяро цхьа халo хьахилийтале, укх шера денз хозрасчетаген ше-шийна финансировани ярген довларо геттара а халача кхоачадаьд завода экономически а производственни а гIулакхаш.

Цунах лаьца къамаьл хилар укх деношка тха корреспондента завода къаьнагIа болча болхлоех цхьаннеца, парткома членаца, предприяте къахьегама коллектива совета председателаца. Брызгунов Николай Ивановичаца.

— Ер шоллагIа шу да тха завод хозрасчетагIеи ше шийна финансировани яраи хьалашка болх беш йола. Белгалдаккха деза, боахама доалдара керда формаш юкъейоалайнча тоадала деза гIулакхаш телхалга. Иштта, 1987 шера планах предприятена тIаба безаш хинна пайда *16,8 миллион сом хила безача*, хьахиннар 11,5 миллион сом мара бац.

Продукци маьхала яккхара плани договорни поставкаш кхоачашъяри дIалаьрхIача, 84,2 процент мара хиланзар. Потребителашка дIа ца кхоачаш йисар 10,2 миллион сома маьха продукци. Керттерча даькъе мехкдаьттахоштеи бурув деттараштеи эшаш йола техника я из.

— МалагIа бахьанаш да керттерча даькъе лакхе белгалдаьха кхоачамбоацараш хьахилийтараш?

— Завода директора В. Бервиновеи, керттерча инженера А. Бояриновеи производствана кулгалделга мелдалийтарах. Предприяте партийни комитетеи администрацеи завода производственни гIулакхаш тоадара тIадерзадаь соцамаш тIаэцара цхьа барт ца хиларах. Иштта, дукха ха йоаццаш хиннача хьайнйллача партийни собране коммунисташа а къахьегама ветеранаша а критика йир тIахьожам мелбалийтача парткома.

Парткома членаша ма йоаггIара гIайгIа йиц цехашка мехкдаьттапромыслови оборудовани арахецара болх лерттIа вIаштIехьбакхара. Из бахьанце кхоачаш ца еш юс кердача техникагIа пайда эцара планаш.

Къаьстта во латт халкъа эша товараш арахецара гIулакх. Хьалхарча квартале уж арахецара план 72 процент мара кхоачашъяьяц заводо.

Предприяте гIулакхаш тоадала йиш яц цига къахьегама дисциплина лоха хилча. ХIаьта тха заводе из цхьа шу хьалха хинначул а вогIа я. Ший болх мелбалийтаб Н. Берляева кулгалдеча халкъа тIахьожама керттерча группа. Къахьегама дисциплина лакхъяра кIезига терко ю «Комсомольский прожекторо». Шу доладелча денз планах белгалъяьча рейдех ахаш а чакхъяьхаяц халкъа тIахьожамхоша а прожектористаша а.

Завода общественни организацеша шоай болх цхьана беш ца хиларо новкъарле ю къахьегамеи производственнии дисциплина лерттIа хилийтара.

Халахете а, завода гIулакхаш укх шера а тоалуш дац. Цхьадолча хьокхамашка диллача дIадахача шерарчул а вогIа болх бу. ХIаьта гIулакхаш тоадара, сона хетачогIа, нийса лелае еза кадрови политика. Лохерча а юкъерча а кулгалдеча звеношка хила беза шоай гIулакх дезаши довзаши бола болхлой. ХIаьта тха заводе, ма дарра аьлча, из иштта дац. Масала, хьаэцаргья вай номер шиъ йола цех. Шин шера виъ начальник хувцавеннав укхаза. Кадраш дукха хувцарах доккха зе доал производствана.

Йоккха новкъарле ю цехана, участкана, бригадана хьалхе а кийчъянь экономически планаш ца увтаяро. Юха а аргда вай шоллагIча цехах. Дукха ха йоаццаш цхьа тайпа план-задани елар цун коллективана. Бакъда, массехк ди даьнначул тIехьагIа керда соцам тIаийцар завода кулгалхоша: хувца еза производство. ДIадоладе деза кхы тайпа продукци арахецалга. Хьалхе уйла а яь, увттае еза планаш - заданеш. ХIаьта уж хувцаро болхлой эгIазъухийт, къахьегама овсарле лохъю. Из дерригa а чIоагIа Iаткъ продукце дикала.

Болхлой ца тоъаш хиларца а дикка хало оз оаха. Нагахьа санна уж ма эшша баларе болх шин сменагIа вIаштIехьбаккха йиш яр тахан цхьан сменагIа болх беча дуккхача цехашка. Болхлой ца тоъар, уж каст-каста хувцабалар нийслу царна эша социальни хьалаш хьакхоллара кулгалхоша лерттIа терко ца ярах, къаьстта во латт фусамашца, деша даха ха йоаца бераш дараш учреждененшца Iалашбелга.

Из бахьанце дIабахача биъ бетта тха цехера балхара дIаваьннав 36 саг.

Тахан «Красный молот» завода коллектива хьалхашка латтача керттерча декхарех цаI да арахеца продукци дика хилийтар. Бакъда, халахете а госприемка дIа ма деххара яц дуккхача цехашка хьаеш йола продукци. Нийса ах хIана яц, аьнна, паччахьалкхен стандарташа дIа ма деххара яц из. Масала, номер 5 йолча цехо март бетта кийчъяьча ерригача продукцех госприемка членаша могаеш чакхъялийтар 40 процент мара яц. Цкъа даьр юха а де дезаш хул дукхача болхлой говзал лоха хиларах. Из кхоачамбоацар дIа ца доаккхе дош хургдац оаха мел леладечох.

Продукци дика хилийтара новкъарле еча бахьанех да производственни процесс ритмично дIайодаш ца хилар а. Иштта бетта тIеххьарча деношка арахец оаха ерригача продукцех аханел совгIа яр. Цудухьа хала да из дика хилийта.

Къамаьл дIаяздаьр
А.-Г. УГУРЧИЕВ.

БЕРКАТЕ ХУРГДА КХА

XIX Ерригсоюзни партийни конференце болх беча деношка тхоай коартолий кхай тIа хургдола сурт хIанззехьа а гуш да — сон, са новкъост Евлоев Йоакъапи. Цхьаь цаI оасара баьцилг йоацаш, цIена, гонга гIолла доагIа баьццара гувнаш а долаш, паргIата «садоахаш» улларгда из.

Гурахьа денз кIоаргга аьха, хьаьндаь, харшаш даьха кийчдаь уллача 100 гектар долча кхай тIа, бIаьсти сел безаме хиннаеце а, агрономически дикагIа йолча хана дIайийра оаха тхоай «волжанин» яхача сортах йола коартол.

Оаха тхоашта хьалхашка оттадаь декхараш а да тха тIатеIIа, вIалла дог ца эккхаш болх бе безаш — хIара гектара тIара 180 центнерга дIакхоаччаш коартол чуэца лаьрхIад оаха.

I. УГУРЧИЕВ,
Назрановски района «Экажевский» совхоза звеньевой.

ДОШ ДЕННАД

Урус-Мартановски района Мичурина цIерагIча совхозе 400 гектар шекара свеклаш дIайийнай. Укх деношка цу кхай тIа чуийнна къахьегаш ба свеклаш лелаераш. Хьоггехьа йистеякхкхай шаровка, тахан хьалхара оасар йистедоаккхаш латт.

Сомий бешамашаш лелаераш а ба свекла кхееча шоай дакъа юкъехьош. Иштта, Ш. Гишаева кулгалдеча № 13 йола бригада я 20 гектар свекла хьалкхееш. Шийна хьалхашка латта декхараш тIеххоачашде лерхI бригада. Масала, гектара тIара 235 центнер чуэца план йолаш, 300 центнер чуэца даг ба укхаза.

М. АХИЛЬГОВ.

Исторе оагIош

СОВЕТСКИ АРХИВИСТИЙ ЦIЕЙ ДЕЗДЕШ

1-гIча июне советски архивисташа дездергда шоай цIей — «РСФСР архивни гIулакха реорганизации централизацни яра» Ленински декрет арадаьнна 70 шу дизар. Цу декрето дIайолайир вай мехка архивни гIулакх дегIадара юхьиг, советски архив хьахилара керттера лостамаши принципаши къоастайир.

Юбилейца дувзаденна, дагалувц вай республике архиваш вIашагIйохкара баьккха хьалхара гIа, хьалхара архивисташ — архив хьаяра энтузиасташ. Царех цаI ва 1924 — 1926 шерашка ГIалгIай архивни бюро заведующи хинна Ахриев Темаркъа СаIадал.

Горски республика шошоай лоIамагIарча 4 республикана йийкъача хана архивни бюро хьахиннай 1924 шера август бетта. Цу бюрона Лоаманхой централыни архивни управленера Терски областной межеви чертежни фонд хьаелар, НГIАССР Централыни паччахьалкхен архива революци ялалехьа хиннача фондех эггара маьхера яр я из хIанз. Хьалаш низкъала доллаше, ше хьахиннача хьалхарча деношка денз архиве документаш вIашагIтохара тIехьа, шерра болх болабир цу бюрос. 1924 шера 1-гIча октябрга кхачалехьа учете ийцар 47 фонд, царех 40 фонд революци ялалехьара, хIаьта 7 советски периодера яр. Эпоха тешал деш дола маьхера документаш гучадаьхаи учете оттадаьи ца Iеш, бюрос вIаштIехьдоаккхар царех пайда эцалга, цу гIулакха къаьстта теркам тIа а ухийтар. Масала, ГIалгIай архивни бюрос болх баьча духхьал шин бетта тайп-тайпарча учреждениеша дIаехарагIа 57 справка елар, цу юкъа архива документашца болх беш . тохкамхо вар.

ГIалгIай архивни бюро дика болх беш хилар дуккхача даькъе къоастадора цун хьалхарча заведующе хьинаро. СаIадал бюрон кулгалхо вахача хана ханча этта саг вар. Хала а низкъала а вахара никъ бар цо хьабенар. Цун биографех дувц документаш тIарча мугIараша:

«Службахи балхахи долча хоамаш тIа» С. Ахриева яздy: «Терски областа Джейрахьарча общества Фыртаух яхача юрта 1852 шера ваьв. Ставропольски классически гимназе курс яьккхай. Цу гимназе лакхерча классашка соца дешаш бар цIихеза Н. Шлиссельбуржец, Фроленко, А. Михайлов, Н. Лопатин (Лопатин Германа воша). Книтковский, Прокофьев, вежарий Краштопенко, иштта кхыбараш. ТIехьагIа тха еррига а группа юкъе яхар «Земля и Воля» яхача революционни обществана...

Гимнази йистеяьккхачул тIехьагIа Ахриев С. — Петербургски университете деша вахар. «Земля и Воля» яхача организаце член хилара тарра, болхлошта юкъе революционни литература доаржадеш хиннав.

1877 — 1912 шерашка Ахриев болх беш хиннав Бакински Елизаветпольски губернешка землеустроительни органашка. Революционни уйла, ший ханара хьалхалатта идеяш йолаш хиннача СаIадалас лаьттан органашка хьаллувцар къеча наьха хьашташ.

1912 шера отставке а ваха, Владикавказе ваха воагIа из. Цига 1913 шера из херждар гIалгIай къаман юкъе мотт - йоазуви технически знанеши дIайоаржаяра ГIалгIай общества председателла.

1917-гIа шу дег тIара къоабалдеш, тIаийцар Ахриевс, наьна мехка хувцамаш деча хьинаре дакъа лаца волавелар. Цу шера май бетта гIалгIай къаман цIерагIа Владикавказе хиннача Всегорски съезда делегаталла хорж из, иштта Терски областа лаьттан дош дувцача Лаьттан комиссе делегаталла а хорж. 1918 шера Терски областной лаьттан Совета делегат хул цох.

Владикавказа хала денача 1918 шера август бетта город контрреволюце дIалаьцача хана, цигара байдда большевикаш — Булле, Богданов, Махарадзе, Кавтарадзе Ахриева тIаэц, хьулабеш лела а бу. ХIаьта ше-шийна мамогга лоаманхой ЦIеча Эскара гIо де тIахьехаш хул из. Лоаманхой гIонца 2 кIира даьлча мукъайоакх город.

1919 шера деникинцаша готбаь большевикаш ГуржегIа дIабаха безаш эттача, уж дехьабоахача доккха гIо ду Ахриев СаIадалас.

1920 шера Назрановски ревкомо тIадулл цунна лаьттан отдел вIашагIйолла, из декхар цо дика кхоачаш а ду. Цхьаькха шу даьлча Лоаманхой республика Учредительни съезда членалла хорж из. 1920 — 1924 шерашка Назрановски округа исполкома член волаш хул.

Цул тIехьагIа, лакхехьа ма аллара, ГIалгIай архивни бюро заведующи хул из. Цига цо дукха маьхера болх а бу. Цун балха мах беш персональни пенси а хьожаду Ахриевна.

Л. ПАРОВА,
исторически Iилмай кандидат.

Доазол дехьара

НЬЮ-ЙОРК. Бруклински тIий. 100 шу хьалха из ший тайпара инженерни сооружени хьаяьча хана, доккхалга а хозалга а диллача цхьанахьа а дацар Бруклинскичун нийсса тIий. Бруклински тIий йоазонхошеи поэташеи хестадаьд, цун суртах реклама еча шерра пайда ийбаьб. Тахан 1,6 километр дIаьха дола из Нью-Йоркерча 50 совгIа долча тIаьл доккхагIа да. Из ший ханага диллача дукха хувцаденнадац, специалисташа лерхIачох, цун доаггIаш дола доал деш хилча, из практически бIаьшеренашка латта йиш йолаш да.

А. СЕНЦОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

ДУНЕ ЦХЬАН КIИРАГIА

ВIАШАГIКХЕТА МОТТИГ — МОСКВА

БIаьстанара Москва кийчъеннаяр 29 мае Советски Союзе дIайолаеннача США президента Рональд Рейгана официальни визитага. Массехк дийнахьа дерригa дуне теш а хинна латтаргда советско - американски паччахьалкхенашта кертелаттараш диъазлагIа вIашагIкхетара. Из дIадоладара теркам тIабахийта я правительстваши дунен шерра общественности. Цунца дувзаш да кхерамзлени герзаш дIадахареи дешашта, эккхам хилар кхерам болча регионалыни конфликташта йолча советско - американски диалога ерригача сферашка аьттув баларга, сатувсар, вIаши юкъера гIулакхаш дикагIа кхетадара кердача боарам тIа йовла СССР-ан США-нен могаргхиларга сатувсар.

Московски вIашагIкхетарген гаьна кхетар юкъерча боараме а кIезигагIа дола советскии американскии ракеташ дIаяхара хьакъехьарча Договорагеи кхача гIерташ хьабена никъ ховш ма хиллара чсалхане боацаши аттеи хиннабац. Из цIенбир дукхагIча даькъе СССР майра инициативни арахьара политика бахьан долаш хьахинна йола дунен халкъашта юкъера климат мелъяларахи ядерни боацача машаргахьа эггар хьалха баьккха реальни гIа хинна дIаэтта долча РСМД хьакъехьарча Договора кIал кулгаш яздарахи да «Вашингтон пост» яхача газетеи «Ньюсуик» яхача журналеи хаттараштa жоп луш М. С. Горбачева белгалдаьккхад: «Со теш, дунен тIа дикагIча оагIорахьара тенденцеш хьа а кхелла, дегIаухаш хиларах. Вай конфронтацегара адамаш маьрша дахийтара оагIорахьа юхадерзаш латт. «Шийлача тIема» миха меттала тешама мух хьекха болабеннаб. Аз кхетадечогIа, цига дикка дакъа лоац ВIашагIкхийттача Штаташтеи Советски Союзаи юкъера гIулакхаш тоалуш а унахцIенонга дерзаш а латташ хиларо».

Хетадала тарлу, хьанна дага хургдар, СССР-царча гIулакхашка гIожа никъ лелабеш ва, аьнна цIи дIахеза волча президента Рейгана исторе чухь эггара хьалха вай мехкаца ядерни герз кIезигдара хьакъехьарча соглашенена кIал кулг яздерггдар, аьнна. Цхьабакъда КIайча цIенна керте латтачох ала хIама дац, хIана аьлча кердача тайпара кхетадаьд цо бокъонца долаш дар. Ховш ма дий йоккхача шин державана хьалхашка латта декхараш эггара къахетамегIа дарех долга: вай халкъаши ерригa адамлеи ядерни Iазапах кIалхаръяккхар, советско - американски гIулакхаш конструктивни ларда хьадар, дунен халкъашта юкъера хьал тоадар. Лакхерча боараме вIашагIкхетара хьакъехьа Р. Рейгана даьча къамаьла тIа белгалдаьккхад: «СССР-ан США-нен юкъера гIулакхаш кхы а стабильнегIа да хIанз, бакъда де дезараш а кхы дукха да. Оаха советски кулгалхочунца дIа-юха деш дола къамаьлаш чIоагIа лоархIаме да. Аз лерхI уж тхоай халкъашта юкъера гIулакхаш кхетаделга дIахо шердара дола дIоагIа санна».

Доазол арахьарча комментарешка нийса белгалдоах, СССР цIенача дег тIара ядерни арсеналаш белггала кIезигъе, диалог дIахо шеръе, советско - американски гIулакхаш тоаде гIерташ хилар. «М. С. Горбачева хIанзара американски администраци йолча хана стратегически наступательни герзаш 50 процент кIезигдара хьакъехьарча соглашенена кIал кулгаш яздаргахьа дуга никъ могабу», — белгалдоах «Джорно» яхача итальянски газето. «КПСС ЦК Генеральни секретара США тIахьийхай Космосе герзаш Iоадара меттел Космосе машара цхьана гIулакхаш леладе», — язду «Симбун» яхача японски газето.

КЕРДАДАР ЛАХАРА НАЬКЪАГIА

Кердалон, хIама лахара наькъагIа, критика еши гучахьа мах беши чакхъяьлар Будапеште Венгерски партийни конференци. Из форум гулъяьяр ВСРП XIII съезд хинначул тIехьагIа хьахинна мехка экономикереи общественни вахаререи моллагIъяраш санна йоаца дукхха проблемаш къоастаянза яргIйоацандаь, парте балха керда формаш коллективно лаханза, общества политически институташка болх байтанза баргбоацандаь.

Къаьстта белгалдаккха безам ба, итогови документа проект ювцача хана хьинаре а цунца хьашт долаш а дакъалоацаш хиннача берригача коммунисташта хетар шерра партконференце резолюце чулаьца хилар. Аьлча кхоачам ба, ВСРП хIара кхоалагIа волча члено цунах йола ший предложени а замечани а дIааьнна хилар. Духхьал из бахьан долаш резолюце тIа гуччахьа белгалдаьхад экономикеи общественни вахарси йолаш йола цIенхашттара проблемаш, кIоарггача демократически ларда тIа, Iилмо яхар теркал а деш гласноста хьале уж къестадара наькъаш.

Иштта я, масала, парте берригача членаша дакъа а лоацаш хьалххагIе а дискусси яра ларда тIа къаьстта лоархIам бола решенеш тIанийяра, политически никъ кийчбара моттигера партийни органаши организацеши юкъеозарах кулгалдара органий состава цхьа дакъа юкъарчал доаццаш ВСРП юххьанцарча организацей членашта юкъера хьахаржарах йола положенеш. Белгалъяха йиш я кхыйола лоархIаме моменташ а: партийни органашка хоржамаш деча хана массехк кандидат оттавар, кулгалдеча партийни постакшка хилара ханашта доазув оттадар.

Советски Союзе Iомаеш а пайда эцаш а я реформаш яра йоала венгерски опыт. ВСРП форума материалаш ешача хана зелу, иштта вежарашха болча мехка а перестройка чакхйоаккхаш КПСС беча практически а теоретически а балха опыт чIоаггIа теркам тIабохийташ Iомаслгеи юкъекхувлалгеи. Хоадам боллаш из хьахьокхаш дола хIама хилар, тхона хетачогIа, КПСС теоретически выводашта тара а йолаш резолюцена юкъейиха цхьайола принципальни тезисаши положенеши. Масала, экономикера реформаш еча хана общественни вахара дIахо демократизаци е езаш хилар, е парте балха политически методех ког гIортолга е езаш хилар.

Ерригвенгерски партконференцена кийчо яр а из чакхъяккхар а Малхбузен массови информаце средстваша теркал ца деш дисанзар. Бакъда цар дукхагIа йола публикацеш мохк кIоарггача кризисе ба ала гIерташ, парте кулгалхой хувцарах сенсаци е гIерташ яр. Бокъонца гуш доллаше а лакхерча партийни посте Карой Гроса харжар, парте генеральни наькъагIара преемственность хьахьокхар, ВРП кулгалхой къонлуш хилара процесс естественни хIама долга хьахьокхар доллаше а. Тхона хетачогIа, керттердар да, Малхбузен пропаганда шийна ховше а хьоаха ца деш дитад конференце делегаташа дIахьеккхача тайпара социализма наькъагIа дIахо баха, СССР-цара доттагIала, интернациональни бувзамаш дегIадоаладе, машар чIоагIбара юкъе хьинаре дакъа лаца чIоаггIа лаьрхIа уж хилар. Из деррига а, партконференце резолюце тIа белгалдаь ма хиллара, — де лерхIар кхоачашдара йола лоархIаме кIийле я.

АФРИКА: ПРОГРЕСС ХИЛИЙТАР ДУХЬА ЛЕЛАЮ ЦХЬОАГIО

Торжественни къамаьлаш дара хинна парадни вIашагIкхетар а доацаш бокъонца гIулакхаца Африка проблемаши из дегIаяра перспективаши ювцилга хинна дIаэттар Африкански барт-цхьоагIон организаце (ОАЕ) паччахьалкхенаштеи правительствашгеи кертелаттарий ассамблея XXIV сесси. Из хилар Эфиопе столице, 1963 шера 25 мае вIашагIъелла ОАЕ болх беш йола 25 шу дузача деношка.

ВIашагIкхетара лейтмотив а хинна дIаэттар цига дакъалоацаш хиннараш цхьоагIон солидарности чIоагIъе, халкъий вахара хьал тоадара шоай низаш вIашагIтоха а тIадерзаде а гIерташ уж хилар. Цхьана гIулакхаш леладелга — дIахо прогресс яра хиланза яргIйоаца кIийле, аьннад хьатIадоагIача ткъаь шера ОАЕ де лерхIарнийи декхарнийи хьакъехьарча Деклараце тIа.

Тахан 50 членах латта Ерригафрикански организаци континентерча халкъий хьашташ лорадара, регионалыни ярашка санна дунен а проблемашка лаьца позицеш юкъара хилар чIоагIдара йола эффективни инструмент хинна дIаэттай. Африка тайпарча районашкара дукха «дIайха кхуврчаш» дIадаха, конфликташ дIаяргъяц, аьнна хеталуш хиннача моттигашкара хьал тоаде вIаштIехьдаьннад ОАЕ.

Цо теркал ца еш йисац массане юкъарча кхерамзлен проблемаш а, ховш ма дий, ОАЕ кулгалхоша белгалдоаккхаш ма хиллара, планета тIарча машарач герзаш дIадахараи тIехьа лоаттабу къовсам — из дерригача халкъий, цу даькъе африкански дараш а долаш, прогрессана тIехьара къовсам болга. Духхьал из бахьан долаш организаце трибуна тIара цкъа санна дуккхаза а декъаш хиннад тIемаш доацаши низаш ца деши дола дуне хьадара СССР-ен кхыча мехкашеи деш дар хьаллацара дешаш.

Африке кхетаду, бокъонца политически ший лоIаме хилар социально-экономически проблемаш къоаста ца йича хила йиш йоацилга. ДIаяхача ханах юхейнса халонаш кхы а чIоагIагIа кIоарглу африкански мехкаш шоай бе доахкаде, уж капиталистически рынках тийша хилийта малхбузен мехкаш гIерташ хиларах. США-си Малхбузен кхыча мехкашеи континента качдехка нийса доаца экономически гIулакхаш бахьан долаш, цунна магац дукккхача кризисни явленех кIалхаръяла, низ кхачац хIанз 200 миллиард долларал тIехдаьнна долча арахьарча декхара проблема къоастае.

Цхьабакъда, гIалат хила тарлора континента тIара чоалхане, цхьайолча хана кризисни а хьал алхха арахьара леладеча подрывной гIулакхашца доашхаш хилча. Африкански мехкашка дукха йолаш я шоай проблемаш. Уж я хIаман доал доацаш хилар а, ресурсех лерттIа пайда ца эцар а, компетентность ца хилар а, бюрократизм а, коррупци а. Цу негативни явленешца къовсам лоаттабелга — ОАЕ декхарех цаI да. «Духхьал коллективни низаш оарцагI а даьха мара могаргдац тхона тхоай экономически дешаш къоастаде, — аьннад Организаце генеральни секретара Иде Умару. Оаха хержаб цхьана, планагIа дика вIаштIехьдаьха гIулакхаш кийчдара никъ, хIаьта из никъ — ше мара кхы боаца нийса никъ ба».

Африка кхы а дукха я къоастаянза проблемаш, цхьоагIо, реализм йолаш тIатеIIа къахьегаш хила дезаш. Шоай халонаш эшаяра континента мехкаш дог даха йиш йолаш да шоашцара гIулакхаш вIаши безаме хилара, цхьатарра бокъонаш хилара, вIаши гIойле йолчча тайпара цхьана гIулакхаш леладара ларда тIа лоаттадеш йолча Советски Союза шоаш хьаллувцаргхиларга. ОАЕ Ассамблея XXIV сессе дакъалоацаш барашка дахьийтача моаршала письмо тIа М. С. Горбачева белгалдаьккхад, вай социалистически паччахьалкхе африкански мехкашта уж экономически а социальни а дегIадоаладара гIо деш хила а хиннай а хург а я, аьнна.

Владимир МАТЯШ,
Александр КОНДРАШОВ,
Алексей ДЕМЧЕНКО.
(ТАСС).

Кхоана—бераш лорадара дунен халкъашта юкъера Ди

ХІара шера миллионаш болча наха — вай планета кхоане лераяра Дунен халкъашта юкъера ди дезду. 1959 шера ООН Генеральни Ассамблея тІайийцача берий бокъоний Деклараце дІакхайкаду, адамле шийга долаш дола дика мел дар бераштa дІадала декхарийла йолга. Маьрша а иразе а берал — из берригача дикача лоІамерча наха къаьд а ца луш, еш йола йоакхо, адамлен цивилизаце хьакъехьара цар декхар. Вай мехка а, кхыча социалистически мехкашка санна шоашта мел могар ду бераш гормонически дегІакхувлара. Советски Союзе Октябрьски революцес бераш эггара йоккхагІа бокъонаш йолча класса ранга тІа оттадаьд, хІаьта Советски паччахьалкхено ше 70 шера беча балха тІа, хьалкхувш йоагІача тІехьенна йоакхо яр керттерча декхарех лоархІ. Вай мехка бераштa дІаенна я деша даха ха йоацача берий учрежденеш, школаш, пионерий а дешархой а дворецийн шерра сеть, къонача техникий станцеш, берий кружокаш, библиотекаш, спортивни школаши пионерски лагераши. Цхьабакъда дІадахача итташ шерашка сеца латтара хьал хиларах берашца беча балха хьахинна негативни гІулакхаш хІанз а юкъера дІадаланза да. Бераш довш хилара процент лакха я, даьш-ноанош корта бохабеча малара тІакхувш хиларо дезала а берала а — бойла дисар, бераш айпе хилар санна бола, чІоагІа кхерам тІатувс. В. И. Ленина цІерагІча Берий фондо — цІаьккха а къаьгга хьахьокх вай обществас берий йоакхо елга. Советски общественность, бераштa лаьрхІа массови организаци хьае, халкъа духовни низаш, наьха материальни средстваш бойла дисача берий, берий-инвалидий, хатар хиннача берий хьашташ кхоачашдара вІашагІтоха гІертилга лакха гуммани гІулакх да.

ИРАЗЕ БЕРАЛ

Укх сурта тІа вайна гуча йиІига хац ший а ше санна миллионаш долча советски берий кхоане хоза, сийрда, беркате хилийта гІерташ бокккагІбараша тахан дукха къахьегалга, шоаш хьамел дер а из бахьан долаш цар делга.

ЗІамигача йиІига тахан ховш дар геттара кІезига дале а, лоархІаме да. Цунна хов: шийна безаме бІарахьежачунга елаяла езилга, цІимхара шийна саг бІарахьежача — елакъажар дІадоакх цо. ДІакховдадаь хІама дІаэц, из хоза дале, кулгах Іотталуш деце. ДІайийххачунга дІайода из ши кулг хьал а айдий, ше дІаехаш вар безаме вале, веце — харцахьа хьож. Лоацца аьлча, дикадари водари, хозадари нийрчадари къоастаде Іомаеннай из.

Укх дунен тІа яхаш ше боаккхача ялх бетта кІезига дац цо Іомадаьр а. ТІехьагІа бІарччача вахаре довзаргда цунна дукхагІа, ховргда дІаяхача ханашка хинна хІамаш Іомадеча хана, укх деношка дунен тІа йоккхагІа а низ болашагІа а йолча шин паччахьалкхен (СССР-ен США-н) кулгалхой КПСС ЦК Генеральни секретарь М. С. Горбачеви США Президент Рональд Рейгани Москве вІашагІ а кхийтта, адамашта эггара дезагІа а бочагІа а дола дош — Лаьттан тІа машар хилийтар — къоастадеш хинналга, ховргда советски наьха вахара хьал дІахо тоадара вай мехка еш латтача перестройках мелдар. МассагІ да уж сийрдача кхоаненга бодача наькъагІа гІа боахача хана цунна тІехьагІа довзаргдар, цо Іомадергдар!

Сурта тІарча бера делакъажар санна цІен хийла вайна тІера сигале, цун юхь сийрдайоаккхаш санна даим сийрда хьежалба дошо Малх!

«Иразе берал» — иштта цІи йолаш я М. Котиева фотоэтюд.

СПОРТ

КІАЛТОХАРГАХ ЛАТАР

Укх деношка Дона-тІарча-Ростове чакхъяьлар классически кІалтохаргах латара РСФСР-а хьалхара моттиг яккхара йола яхьаш. Уж хилар 1972 — 1974 шера баьча кагийча наха юкъе. Цу яхьашка дакъа лоацаш хилар РСФСР 36 областера, краера, республикера тайп-тайпара дозал дола 226 саг. Вай республикера 3 викал вар цу яхьашта юкъе дакъа лоацаш. КІалтохаргах дика летар 56 килограмм дозал дарашца Грозненски района Садовн яхача юрта юкъерча школа дешархо Мутаев Мохьмад. Ийсаза латача массаза а котваьлар из, РСФСР-а чемпион яха цІи а яьккхар. Цу яхьашка котваларах цунна приз а елар.

Эггара зІамагІбараштa юкъе хиннача, 42 килограмм дозал долча кхувшбоагІарий яхьашка котваьлар Грозненски района Октябрьски юрта юкъерча школа дешархо Вараев СаІид.

Т. ХАШАГУЛЬГОВА.

БАСКЕТБОЛ

ДІадахача шоаттеи кІирани деношка г. Грозне хилар РСФСР-е спортивни ловзарашка хьалхара моттиг яккхара маІача наьха командай яхьаш. Цу деношка республика сборни команда баскетболисташ лайзар г. Пенза «В» класса командаца. Хьалхара ловзаш Грознера баскетболисташ 107 — 89 счет йолаш котбаьлар. ХІаьта шозлагІа ловзаш хьаьший котбаьлар 92—85 счет йолаш.

К. ЕВЛОЕВ.

Кино

«Революце поддании бараш»

1918 шера къонача Советски республика тІема фронташка тІа-тІа хала хьалаш увттар: белогвардейцаши доазол дехьара интервенташи тІатеІаш ЦІе Эскар эша дора. Цу халача хана хьаьяр тІема комиссарий институт эскара доакъошка политически идеологически кхетам лургболаш, фронташкара дерригa доал тІема командиращца цхьана дергдолаш. Иштта эггара хьалха комиссар хул фильма турпал — ткъо шу даьнна коммунист Звейдрис Генрих.

Батрака — хьу тедачун воІ дийша а дукккхача къамий метташ ховш а, поэзи, музыка дукха езаш а, стихаш яьзъе гІерташ а саг хиннав. Цул совгІа Звейдрис маварра большевик, дика агитатор, шийна тІехьа бІухой баха ховш, зІамига вале а тІема говзалаш кхетаеш ва.

Ян Лацис командир хиннача полке Генрих Звейдрис комиссаралла вохийтача ханара, цун тІеххьара вахара шераш, ше валалехьа 1919 шера Луганске дІакхачалехьа ший хьокхамца бІухой атаке баха гІовттабаьб, уж котбовларах дувцаш да фильм. ЗІамигача сага — комиссара куц сибат тоъал традиционни хьахьовкхаш да. Фильма эпизодашка гІолла вайна хоалу турпала бІухошцара, командиращцара, Советски Іаьдала духьала баращцара, боацачарцара, тІом беча хана а салоІача хана а леладеш дола гІулакх.

Иштта вайна гойтаргда шийцарча новкъостащцара цун гІулакх, эздел, сабар. Фильма юкъе дакъа лоацараш ба бокъонца болаш хинна исторически лоархІаме нах — Лацис, Тухачевский, Куйбышев, Гай.

Автораша яхачогІа, турпала еза цІи тилла нах болаше а, уж гІийртабац документальни, коталонийи эшарен сурташка а ца кховдаш цар шоай теркам тІабахитар зІамигача сага комиссара а цун новкъосташта а карагІадаьннача деналерча гІулакха. ХІаьта из да революцена тешаме хилар, революце поддании хилар.

Сценаре автораш — Юлий КАРАСИК, Наталья СИНЕЛЬНИКОВА. Режиссер — Сергей МАРТЬЯНОВ. Свердловски киностуди.

С.-М. ГИЛАГАЕВ.

ЛАГЕРЬ КИЙЧА Я

Массехк шу да Ачхой-Мартановский района «Орджоникидзевский» совхозе студенташта лаьрхІа лагерь болх беш йола. Тайп-тайпарча ВУЗ-ашкареи техникумашкареи студенташ ух укхаза. Грозненски педагогически института студенташ хургба укх шера аьхки орджоникидзевций хьаьший. 200 гаргга саго йолаергъя июль бетта шоай къахьегама семестр. Тайп-тайпара юртабоахама балхаш деш хургба уж совхоза кхашка а бешамашка а.

— 300 сага лаьрхІа я тха лагерь, — дувц совхоза директоро Бисултанов Шамхана. — Хьаьший тхона дукха беза масаза а. Амма, хьаьший хьахьехалехьа лагере баьхкача студенташка Іе фусам кийчъе езар тха. Оаха из да а дир. ЦІен текущи ремонт март бетта мара дІайолаьеце а, 12 мае чакхъяьккхар. Таханарча дийнахьа тха лагерь студенташ тІаэца кийча я.

Укх шера цхьа кІеззига хьалхагІа чакхдаьхар совхоза гІишлонхоща ремонтни балхаш.

Укхаза укх шера эггара хьалха юххьанцара-тІема подготовкана Іомалуш района призывникаш хургхиларца дувзаденна да из. Занятеш йолаеннай 16 мае, хІаьта чакхъяргъя уж 30 июне.

Дикача дешаца хьоахаве воагІа совхоза прораб Чапханов Хизир я. Совхоза гІишлонхоща боккха болх бир цо ахкан сезона лагерь кийчъеш.

В. КУРБАНОВ.

Редактор **О. Б. ГАДАБОРШЕВ.**

Хоттам

Тахан республике гІоллен Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбоалехьара секунде 7—12 метр чІоагІа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике 22—27, Грозне 24—26 градус йІовхал йолаш хилен тарлу.

Кхоана хувцалуш морхаш а йолаш, цхьайолча моттигашка йоачан а йоалаш, тайп-тайпарча оагІонашкахьара секунде 3—7 метр чІоагІа мух а хьекхаш хилен фегара температура бийсана 10—15, дийнахьа 21—26 градус йІовхал йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.

ТЕЛЕПРОГРАММА

31 МАЙ
ШИНАРА

I ПРОГРАММА

15.30, 17.25 — Кердадараш.
15.45 — «Заманхочун суртсибат». Документальни фильмай премьера. «Саймат Ферзалиева», «Хьаькъалца долаш мел дар».
16.30 — Оренбургски телевидене программа.
17.30 — Экономически знаней лардаш. «Телеэко» яха журнал.
18.00 — ДІалокх Ерригроссийски Дунен халкъашта юкъерчеи конкурсий лауреата Вл. Тервос (гитара).
18.15 — «Вай беш».
18.45, 22.35 — «Тахан дунен тІа».
19.05 — Бокхийчарна мультфильмаш.
19.20 — Бовзалаш: XIX Ерригсоюзни партийни конференце делегаташ.
20.05 — Пианиста Владимира Горовица концерт (США).
21.00 — Ха.
22.00 — «Телехьажархочун спутник».
22.45 — Концертни студе Останкино В. И. Ленина цІерагІча Советски берий фонда правлене председателца, йоазонхочунца А. А. Лихановца вІашагІкхетар.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — Ф. Шуберт — Шийтта вальс.
8.30 — «Юртбоахам». Киножурнал.
8.50 — Французски мотт. Іомабу 1-гІа шу.
9.20 — Режиссер Борис Загряжский.
10.10 — Фильм-бераштa. «Приключения Тома Сойера». 2-гІа сери.
11.15 — Илли оал Ф. Мифтаховас. Казнера передача.
11.45 — «Легенда о княгине Ольге». Художественни фильм. 1-гІа сери.
12.50 — Французски мотт. Іомабу 2-гІа шу.
13.20, 23.05 — Кердадараш.
13.25 — «Спортивни арена». Документальни фильмаш.
14.30 — Поэзи. У. Уитмен.
17.05 — Кердадараш (гІалгІай меттала).
17.10 — «ВІашагІкхетар». Документальни фильм.
17.30 — «ДаьгІенех доал доаца аренаш хурйоацаш» (нохчий меттала).
17.45 — Фильм - реклама.
17.50 — «Вай - интернационалисташ» (нохчий меттала).
18.15 — XIX Ерригсоюзни партийни конференцена накъадолхаш. «Перестройках йола уйлаш» (нохчий меттала).
18.45 — Оаш тхога яздаьдар.
19.30 — «СалоІача сахьаташка».
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!» «Шера ханаш».
20.15 — «...Ялхайтта шу даьнеи бокхагІеи».
21.00 — Ха.
22.00 — «Легенда о княгине Ольге». Художественни фильм. 2-гІа сери.
23.15 — Балтийски форда мехкий доттагІлен велогонка. Таллинера передача.
23.30 — «Іуйрийнара почта». Музыкальни передача (Кердадаккхар).

1 ИЮНЬ
КХАЬРА

ДУНЕН ХАЛКЪАШТА ЮКЪЕРА БЕРАШ ЛОРАДАРА ДИ.

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.35 — «Украинай оазаш». Документальни фильма премьера.
9.05 — «Са дега тІа мел дар». Композитора В. П. Соловьев-Седойя вахарахи кхолламахи хроникально - документальни фильм.
10.05 — Хьайбай дунен тІа.
11.05, 15.30 — Кердадараш.
15.45 — Мехка телевизионни студей документальни фильмаш: «Юнги» (Владивосток), «Новобранцы» (Алма-Ата).
16.30 — «Довзаш хургда вай, Лэрри». Американски иллиалархочу Л. Лонга кхолламах.
17.15 — Школа: хургдолчун уйла еш.
18.45, 23.00 — Тахан дунен тІа.
19.05 — «К .А. Савицкий Пензе».
19.25 — Поэзе минуташ.
19.30 — Дунен халкъашта юкъерча бераш лорадара денга. Концертни студе Останкино каникулий цІей.
21.00 — Ха.
22.00 — «Из дага ца дехача даргдац, новкъост...» Летчика - испытатела профессех.
23.10 — Киноконцерт.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — Документальни фильм.
8.35 — ДІалокх М. Логиновс (балалайка).
11.20 — Немций мотт. Іомабу 1-гІа шу.
9.30 — Режиссер Борис Загряжский. «Вальсацара свидани».
10.15 — Фильм — бераштa. «Приключения Тома Сойера». 3-гІа сери.
11.20 — Немций мотт. Іомабу 2-гІа шу.
11.50 — «Легенда о княгине Ольге». Художественни фильм. 2-гІа сери.
12.55, 23.40 — Кердадараш.
13.00 — Бокхийбараши бераши». Документальни фильмаш.
13.50 — Кердадоаккхача фильма дийнахьара сеанс. «БезамегІа хьежа». Художественни фильм. 1-гІа сери — «Багдадера къу».
14.55 — Р. Шуман. Виолончели оркестрацара концерт.
16.35 — Кердадараш (нохчий меттала).
16.40 Документальни фильм.
17.00 — Шун книжни полка тІа (гІалгІай меттала).
17.20 — Телефильм.
17.30 — Тахан — Дунен халкъашта юкъера бераш лораду ди.
17.40 — Илли оал «Рябинушкас». Концерт.
18.10 — «Нохч - ГІалгІайче». Информационни программа.
18.25 — Футбол. Новкъосташха вІашагІкхетар. СССР сборни — Польша сборни.
20.15 — Бийса даькъала хийла шун. бераш! Мультконцерт.
20.30 — «Массанена а хІаранена а». Тюмень: социальни
21.00 — Ха.
проблемаш. 2-гІа передача.
22.00 — «Советски Союза портрет». Документальни фильма премьера. (США производство». 3-гІа сери — «Дерригача лаьттан йист». 4-гІа сери — «Дошо никъ».
23.50 — Балтийски форда мехкий доттагІлен велогонка. Нарвера передача.

2 ИЮНЬ
ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.35 — Документальни фильмаш.
9.20 — «Цхьаьнха а велакъажар». Фильм-концерт.
9.50, 15.30, 17.05 — Кердадараш.
10.00 — Школа: хургдолчунга хьежаш.
15.45 — «Агропрома гІулакхаши йоахоши». Документальни фильмай премьера: «Долаш дар хий», «Цу кулгашкара».
16.35 — Мультфильмаш: «Светлячок», «Цхьан коара виъ», «Петя-Петушок».
17.10 — «...Ялхайтта шу даьнеи бокхагІеи».
17.55 — Музыкальни ганз. Д. Шостакович. № 5 йола симфони.
18.45, 23.40 — Тахан дунен тІа.
19.05 — ДІалокх Армянски ССР заслуженни артиста М. Малхасяна (дудук).
19.15 — «Шунца дагадувлаш...». «Советски Іаьдал — Советий Іаьдал».
20.15 — «Лапта». Короткометражни художественни фильма премьера.
21.00 — Ха.
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — Концертни студе Останкино РСФСР халкъа артистаца В. Мининцеи Московски камерни хорацеи вІашагІкхетар.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Лунный вальс». И. Дунаевске музыка тІара фильм-балет.
9.00 — Испански мотт. Іомабу 1-гІа шу.
9.30 — Режиссер Борис Загряжский. «Альтернатива», «Йохаль ваза».
10.40 — Фильм - бераштa. «Са инарал». 1-гІа сери.
11.45 — Испански мотт. Іомабу 2-гІа шу.
12.15, 23.20 — Кердадараш.
12.20 — «Уллувардар — гаьнардар». Документальни фильм.
12.50 — «Берал гІанахьа гу». Фильм - концерт.
13.20 — Мультфильмаш: «Зай и Чик», «Фока — массайолча говзалла дока».
13.50 — Кердадоаккхача фильма дийнахьара сеанс. «БезамегІа хьежа». 2-гІа сери — «Игра в сто забот».
17.00 — Кердадараш (гІалгІай меттала).
17.05 — «Даьхе лорае кийча хила!» Документальни фильм.
17.25 — Хьамсарча лаьттан сий.
17.45 — «Безам бац, дергдацІ». Фильм.
18.05 — «Лоаман Іуйре» яхача альманаха оагІонашка гІолла (гІалгІай меттала).
18.15 — «Кино: хувцамий ха».
18.45 — «Спортлото: массанега а кхаж боагІа».
18.55 — Мультфильм.
19.05 — «Нохч - ГІалгІайче». Информационни программа.
19.20 — Бальни халхарии конкурс.
20.25 — Реклама.
20.30 — Ритмически гимнастика.
21.00 — Ха.
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Таможня». Художественни фильм.
23.05 — Балтийски форда мехкий доттагІлен велогонка. Петродворецера передача.
23.30 — Теннис. Франце йийла чемпионат. Ахфинал. Францера передача.

3 ИЮНЬ
ПІАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.35 — Мультфильмаш.
9.05 — «Сийрдача лоамашта уллув дагІа цІа». г. Фрунзера передача.
9.25 — «Лапта». Короткометражни художественни фильм.
10.10 — «Дийна цІи». Документальни фильма премьера.
10.50, 15.30, 17.00 — Кердадараш.
15.40 — «Городаши шераши». Документальни фильмаш.
16.30 — «Пирилейни» яхача халкъа ашарий ансабла концерт. Петрозаводскерча передача.
17.05 — «ХІана, сендухьа».
17.35 — «ВолконскегІар цІагІара сайре». ДІалокх г. Иркутска камерни хоро.
18.00 — «Новатораши консерватораши».
18.45 — Тахан дунен тІа.
19.05 — «Дош дех». Йоазонхочун В. С. Розова выступлени.
19.20 — Халхаювл «Халай». Бакура передача.
19.50 — «ДІадаьннар гІа саннa хет...». Документальни фильма премьера.
21.00 — Ха.
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Са йиша Люся». Художественни фильма премьера.
23.30 — «Взгляд».

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — Эрсий халкъа иллеш дІалокх В. Фтоменкоси Ю. Дудоновеи.
8.45 — Английски мотт. Іомабу 1-гІа шу.
9.15 — «Киевнаучфильм» яхача студе Іилма-довзийтара фильмаш.
10.00 — ДІалокх Дунен халкъашта юкъерча конкурса лауреата М. Кугеля (альт).
10.30 — Английски мотт. Іомабу 2-гІа шу.
12.05, 23.20 — Кердадараш.
12.10 — «Таможня». Художественни фильм.
13.25 — Мелиораце Денга. «Великополье». Документальни фильм.
13.55 — Кердадоаккхача фильма дийнахьара сеанс. «БезамегІа хьежа». 3-гІа сери — «Очарованный принц».
17.05 — Кердадараш (нохчий меттала).
17.10 — Кинопрограмма.
18.00 — «Доакъара — маькха санна» (нохчий меттала).
18.15 — Фильм.
18.25 — «Ца малар — вахара хьисап».
18.45 — «Іалам лорадар» (нохчий меттала).
19.15 — «Нохч-ГІалгІайче». Информационни программа.
19.30 — Социалистически яхье хьалхалаттараштa лаьрхІа концерт (гІалгІай меттала).
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш! «Тхацига...».
20.15 — «Из шоана дулургда».
21.00 — Ха.
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — Документальни фильм.
23.05 — Балтийски форда мехкий доттагІлен велогонка г. Пушкинера передача.
23.30 — Теннис. Франце йийла чемпионат. Ахфинал. Францера передача.

4 ИЮНЬ
ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.35 — ДІалокх М. В. Ломоносова цІерагІча МГУ пианисташа.
9.00 — «АБВГДейка».
9.30 — Документальни фильм.
9.45 — «Хьасташ».
10.20 — «СалаІара кІезига ха». Ерригсоюзни художественни СССР МВД болхлой балхий выставка.
10.45 — Инде фестиваль СССР-е.
11.00 — XIX Ерригсоюзни партийни конференцена накъадолхаш. Дизза къамаьл. РСФСР Нечерноземни зона агропромышленни комплекса проблемех (Орловски область).
12.30 — Татарски халкъа иллеш дІаоал А. Тушевас.
12.55 — «Социализма мехкашка». Телевизионни журнал.
13.25 — «Вай заманхой». «Шийна бола пайда». Художественни фильм. 1—2-гІа сереш. Перерыве (14.30) — Кердадараш.
15.40 — «Шераш, ноахалаш, иллеш». 3-гІа передача.
16.25 — «Массанена а хІаранена». Ростовски областе гонахьара Іалам лорадара проблемех.
16.55 — «Хьайбай дунен тІа».
17.55 — «ДоттагІлен хоровод». Алма-Атара концерт.
19.20 — Хьажархой дехарца. «Алмазни га». Художественни фильм (Итали, 1983 ш.).
21.00 — Ха.
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Салташа иллеш доахача хана». Афганистана лаьтта кхелла иллеш». (Перерыве (Кердадараш).

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — «УнахцІено».
9.05 — Телевизионни театральни абономент. А. Н. Островский «Бертийи жаи».
9.55 — Перестройкеи бокъои.
10.20 — Іилма: теори, эксперимент, практика.
10.50 — Историе оагІонаш. В. В .Куйбышев. Ваьча дийнахьа денз 100 шу дузаш.
11.25 — Даха, лаьтта! Дерригача дунен Іалам лорадара Денга.
12.30 — Эрсий культурах беседаш. 6-гІа передача.
13.10 — «Хила ца вахийта новкъостал дар». Фильм.
13.20 — «Кхоана — Мелиоратора ди».
13.35 — Фильм - реклама.
13.40 — «Іалама доттагІий клуб». Гонахьара Іалам лорадара Дерригача дунен Денга.
14.10 — Салтий илле самодеятельни фестивала лауреатий концерт.
15.00 — «Ах бийса ялалехьеи яьлчеи» (21-ча мае хиннар кердадоаккхаш).
16.35 — «Матенадаран». Документальни фильма премьера (Ереван). 3-гІа фильм — «Перо бе боалла кулг». 4-гІа фильм — «Керда, хоза кхоллам».
17.35 — «Чудак из 5 «Б». Субтитрашца художественни фильм.
19.00 — Болама кхерамзле.
19.05 — Телевизионни музыкальни абонемент. «Исполнительски искусствах». РСФСР халкъа артистаца Л. Власенкоца вІашагІкхетар.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш! «Масленкинера етт». Мультфильм.
20.15 — Академически гребля. Йоккха Московски регата.
21.00 — Ха.
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Борис Годунов». Художественни фильм. 1—2-гІа сереш. (СССР, ЧССР, Западни Берлин, 1986 ш.). Перерыве (23.00) — Кердадараш.
00.20 — Теннис. Франце йийла чемпионат. Финал. Францера передача.

5 ИЮНЬ
КІИРАНДИ

МЕЛИОРАТОРА ДИ

I ПРОГРАММА

8.00, 23.50 — Кердадараш.
8.15 — Ритмически гимнастика.
9.00 — «Валериан Куйбышев». «Уж хьалхара хиннаб» яхача циклацара документальни фильм.
9.20 — «Спортлото» тираж.
9.30 — «Будильник».
10.00 — «ГІулакх ду Советски Союза!»
11.00 — «Іуйрийнара почта». Музыкальни программа.
11.30 — «Никъ берий клуб».
12.30 — «Ашарий киоск».
13.00 — «Юртара сахьат».
14.00 — «УнахцІено».
14.45 — «Ералаш» яха киножурнал.
15.05 — «Сона йовза Итали». Документальни фильма премьера (Тоскана).
16.00 — «Бокхийбараши бераши». Концерт.
17.00 — Киноафиша.
18.00 — «Дунен халкъашта юкъера панорама». КІиранден кинозал.
18.45 — «Кхо пхьида кІориг». Мультфильм. «Ужи вайи». Зоопарках музыкальни фильм.
19.30 — ЦТ экрана тІа духхьашха. «Тхо делаш да, ираз долаш да, говза да». Художественни фильм.
21.00 — Ха.
21.40 — Футбольни обозрени.
22.10 — «Іуйрийнара почта». Эстрадни программа.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.00 — Зарядка е дІаотта!
8.15 — Эрсий культура Ди. «Вовзаш вола говза Матвей Казанов». Іилма - довзийтара фильм.
8.40 — Пушкински поэзе дунен тІа. 1—2-гІа передача.
10.30 — «Мравинскера беседаш». Телевизионни фильм.
11.30 — «Никъ берий клуб».
12.35 — Эрсий культура хьасташкара.
14.10 — Мультфильмаш: «Унзара истори», «Тамашийна гІоз», «Кинос».
14.45 — Мехкий театраша хьахьокх. «Знак беды» ВССР. М. Горьке цІерагІча Паччахьалкхен эрсий драматически театра фильм - спектакла премьера.
16.55 — Балтийски форда мехкий доттагІлен велогонка. Ленинградера передача.
17.10 — Кукольни театра дуне. 2-гІа передача.
18.00 — Телевизионни музыкальни абонемент. Эрсий культурах беседаш. 1-гІа передача.
19.00 — Конни спорт. Дунен халкъашта юкъера яхьаш. ЧССР-ра передача.
19.30 — «Бокхийчарна ловзараш». Документальни фильма премьера. Игрушкаш хьаяра проблемех.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш! «Дореми». Мультфильм.
20.15 — Теннис. Франце йийла чемпионат. Финал.
21.00 — Ха.
21.40 — «Бернарда Альбай цІа». Художественни фильм.
23.10 — Кердадараш.
23.20 — Теннис. Франце йийла чемпионат. Финал.

РАДИОПРОГРАММА

31 МАЙ
ШИНАРА

7.45—8.00 — «Люцерна — пайдане культура». Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.25 — Передачай программа.
8.30 — XIX-ча Ерригсоюзни партийни конференце делегатех дувц (нохчий меттала).
8.45—9.00 — Музыка.
9.15 — «Тхога язду». Письмой обзор.
9.30 — «Къона заманхо» (гІалгІай меттала).
9.50—10.00 — Дуне цхьан кІирагІа (нохчий меттала).
16.00 — Передачай программа. Хаоттам.
16.01 — «Ханал хьалхабувлараш» (нохчий меттала).
16.11—17.00 — «Хьалкъа творчество» яха музыкальни программа.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30—18.40 — Хоамаш.

1 ИЮНЬ
КХЬАРА

7.45—8.00 — «Шура тІакхеташ латт». Урус-Мартановски районера «Горец» яхача совхозера передача (нохчий меттала). Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.25 — Передачай программа.
8.30—9.00 — Екаш я халкъа инструменташ.
11.15 — «Халкъа тІахьожамхой болх беш ба» (гІалгІай меттала).
11.25 — Музыка.
11.30—12.00 — «Тха доттагІ Іалам» яха радиожурнал.
15.15—15.45 — ДоттагІлен концерт.
16.00 — Передачай программа. Хаоттам.
16.00 — Дунен халкъашта юкъера обозрени (гІалгІай меттала).
16.15—17.00 — Сайрийнара музыкальни программа.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30—18.40 — Хоамаш.

2 ИЮНЬ
ЕРА

7.45—8.00 — Юха а увзаш дегІаахар сихдар.
7.57—8.00 — Передачай программа. Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.27 — Передачай программа (гІалгІай меттала).
8.30—9.00 — А. Шахбулатова иллеш.
11.15 — «Патриот».
11.30 — Социалистически декхараш. Мишта кхоачашду уж? (гІалгІай меттала).
11.40 — Музыка.
11.45 — Керттера критери — продукци дикал.
11.55—12.00 — Музыка.
15.15—15.30 — «Перестройка наькъагІа» Сунженски районера «Заветы Ильича» яхача колхозера передача (гІалгІай меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — «Керда обрядаш вахаре» (гІалгІай меттала).
17.31 — «Шоана, кхалнах» яха радиожурнал (нохчий меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — Хоамаш.
18.40 — «Вахари дийи».
18.55—19.00 — Реклама.

3 ИЮНЬ
ПІАЬРАСКА

7.45 — 8.00 — «Юртара Іуйренаш». Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.25 — Передачай программа.
8.30 — Дош гІулакхаца чІоагІдеш (нохчий меттала).
8.40—9.00 — Музыка.
11.15—12.00 — «Микрофона хьалхашка поэташ иллангаш» яхача циклера передача.
15.15—15.30 — «Йоазанхо — коммунист». Я. Лукина 75 шу дизарга (гІалгІай меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — Новкъостий оазаш.
17.31 — «ЦІе сийгаш» (гІалгІай меттала).
17.46 — ДоаттагІлен концерт.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — Хоамаш.
18.40—19.00 — «Советаши вахари» яха радиожурнал.

4 ИЮНЬ
ШОАТТА

7.45 — ДегІаахар сихдара наькъагІа. «Октябра 60 шу» яхача совхозера передача (нохчий меттала).
7.30 — «Обществайи закони» яха радиожурнал (гІалгІай меттала).
7.50 — Передачай программа.
7.55—8.00 — Хоамаш. Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.30 — XIX-ча Ерригсоюзни партийни конференцена накъадолхаш! «Агитатораша кхашкара станашка» (нохчий меттала).
11.00—12.00 — «Камертон». Кагирхошта лаьрхІа информационно - музыкальни передача.
12.30 — Сатирически микрофон (нохчий меттала).
12.50 — Хозрасчета хьалашка (гІалгІай меттала).
13.00—13.15 — Реклама.
15.15 — С. Озиева «Безамах йола легенда», (гІалгІай меттала).
15.35 — 16.00 — Музыка.
18.00—19.00 — Музыкальни почта.

5 ИЮНЬ
КІИРАНДИ

МЕЛИОРАТОРА ДИ

17.15 — Республикански газетий обзор.
7.30 — Передачай программа.
8.25—9.00 — «Шоана дукха еза ашараш».
7.35—7.40 — Хоамаш.
11.20—12.00 — «Мелиораторий Ден хетадаь концерт».
15.15—15.30 — «Эффективни къахьегаман унахцІена бытаи тІехьа» яха радиожурнал (нохчий меттала).
16.00 — Литературни Нохч-ГІалгІайче.
16.30 — «Къона тІехье» (нохчий меттала).
16.45—17.00 — Киргизски ашараш.
18.00—19.00 — Иллеца доттагІал долчарна лаьрхІа концерт.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместитела — 2-85-07; бехктокхама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-53-12, 2-54-04; промышленностеи транспортеи — 2-75-81, 2-65-01; юрта боахама — 2-47-84, 2-90-66; культура — 2-64-75, 2-75-78; письмой — 2-85-64; машинописни бюро — 2-89-51; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907 г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-53-12, 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-75-81, 2-65-01; сельского хозяйства — 2-90-66, 2-47-84; культуры — 2-64-75, 2-75-78; писем — 2-85-64; машинописное бюро — 2-89-51; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ05169. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1847.